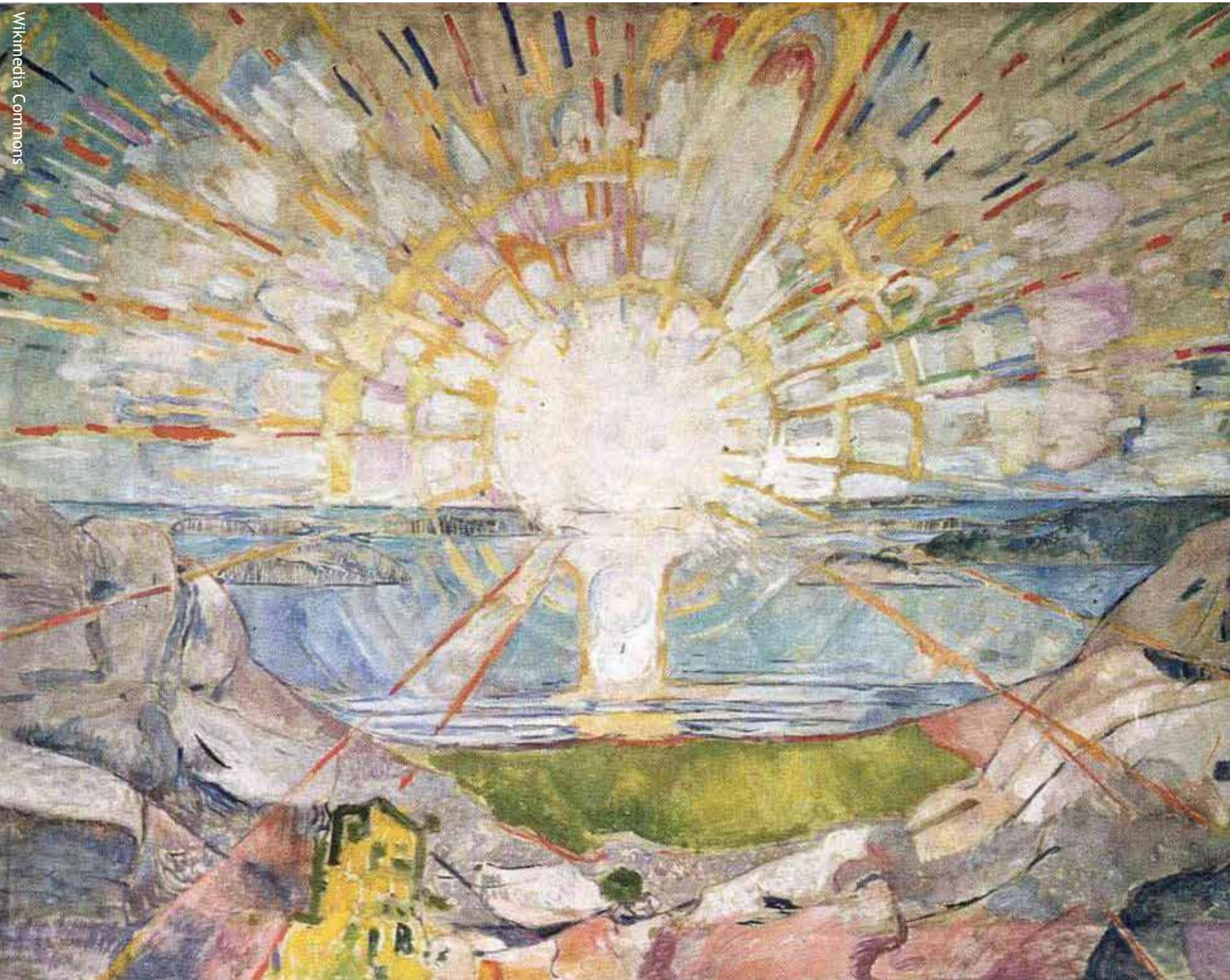

Grundtvig på norsk

Nr 1 | 2021

Wikimedia Commons

Hva er sol og frihet i pandemiens tid?

Norges første folkehøyskole, Sagatun. Hamar 1864.

Grundtvig på norsk 1 | 2021

Magasinet *Grundtvig på norsk* 2021 gis ut av Det norske Grundtvigselskap og er tilgjengelig fra fordforlag.no

Redaktør: Synnøve Sakura Heggem
Redaksjon: Turid Ulven, Tor Grønvik, Øystein Eriksen og Elin Wood
Forsidebilde: Edvard Munchs «Solen»
Grafisk form: Ford Formgivning
Trykk: Bli-Z, Nesodden

Se solen, hvor den deilig er,
Jeg så den og igaar,
hver Dag den kommer til os her
Det hele lange Aar

For os det saae vist ilde ud,
hvis ingen Soel vi fik;
Med Regn og Solskin giver Gud
Os daglig Mad og Drik

Funnet i gammel, norsk salmebok
Luther College, Minnesota
2012

Tru soli måtte skine
yvi små bodni mine
Yvi topp, yvi tre
yvi folk yvi fe
Yvi åker og eng
yvi hus og hjem
og yvi Marias silkeseng
Dudeliattendeia!

Norsk folketone

Hvad solskin er for det sorte muld,
er sand oplysning for muldets frænde,
langt mere værd end det røde guld
det er sin Gud og sig selv at kende;
trods mørkets harme
i strålearme
af lys og varme
er lykken klar!

Som solen skinner i forårstid,
og som den varmer i sommerdage,
al sand oplysning er mild og blid,
så den vort hjerte må vel behage;
trods mørkets harme
i strålearme
af lys og varme
er hjertensfryd!

Som urter blomstre, og kornet gror
i varme dage og lyse nætter,
så livs-oplysning i høje Nord
vor ungdom blomster og frugt forjætter;
trods mørkets harme
i strålearme
af lys og varme
er frugtbarhed!

Som fuglesangen i grønne lund,
der liflig klinger i vår og sommer,
vort modersmål i vor ungdoms mund
skal liflig klinge, når lyset kommer;
trods mørkets harme
i strålearme
af lys og varme
er røsten klar!

Vorherre vidner, at lys er godt,
som sandhed elskes, så lyset yndes,
og med Vorherre, som ler ad spot,
skal værket lykkes, som her begyndes;
trods mørkets harme
i strålearme
af lys og varme
vor skole stå!

Grundtvig 1856

LEDER

Hva er sol og frihet i pandemiens tid? Med dette spørsmålet til bidragsytere og lesere vil vi markere et nytt kapittel i Grundtvig på norsk med et større magasin. Tanken bak er å gå litt mer i dybden, samle og nå flere mennesker. Det norske Grundtvigselskap ble dannet i 1983. Medlemmene teller mellom 90 og 100. Vi har jevnlig og beskjedent arrangert temadager og gitt ut et medlemsblad.

Grundtvig og Norge er et stort og innholdsrikt kapittel. Ikke glem at Nikolai Frederik Severin var voksen da det dansk-norske «tvilling-riket» skilte lag i 1814. Mye har skjedd siden. Siste ord er heller ikke sagt.

Grundtvig poengterte at verden og virkeligheten med nødvendighet oppfattes og oppleves fra et gitt sted og en gitt tid. Samtidig som helhet, evighet og evolusjon er en del av menneskets vesen. Speiling som grunnleggende prinsipp formidler mellom alle nivå. Vårt første magasin preges av det norske sted – i verden – på en tid hvor pandemi har rystet grunnvollene. Det gjelder alt og alle. Men perspektivene varierer.

Bidragsyterne har stått rimelig fritt. Som leser finner du litt av hvert: Hilsener fra USA, India og Danmark. En av dem, Joy Ibsen (USA), deler også en kort artikkel om kjerneverdier i amerikansk Grundtvig-arv. Tor Grønvik skriver om forholdet mellom ideer og personer som drivkraft i folkelige bevegelser, med framvekst av folkehøyskolen som eksempel. Johan Lövgren skriver om den globale tanke knyttet til folkehøyskolen som fenomen. Han har også intervjuet den danske eksperimenterende folkehøyskolelærer Christian Hjortkjær. Turid Ulven tar opp spørsmålet om demokrati og Grundtvigs folkehøyskoletanke, og Arild Mikkelsen dukker ned i grundtvigske transcensjoner for å få øye på frihet, sol og pandemi. Innimellom kan du lese om norske folkehøysko-

lers måte å takle pandemien på, Øyvind Krabbærøds besøk på Elverum folkehøgskole og en kort presentasjon av Else Marie Wiberg Pedersens Grundtvig-artikkel i et rykende ferskt nummer av det danske tidsskriftet Dialog. Undertegnede har fordypet seg i Grundtvigs Danne-Virke for å forstå hans posisjon i den litteratur-politiske feide som oppsto da Mathilde Fibiger ga ut sin bok «Clara Raphael. Tolv Breve fra 1850». Hun var Danmarks første betydelige feminist. Det er argumentasjonens spennvidde jeg vil kaste lys over.

Alt liv på kloden lever av en felles kilde: sola. I Norge – som i alle andre land – har vi sangpoetiske sol-perler. I Lom synger barna: «sola i Lom er best», tykkjer eg. Du finner også snutter av nordisk sol-poesi i bladet.

Vi har knyttet kontakt med Ford Forlag for å utgi magasinet. Eier og driver av forlaget, Ann Turi Ford, er også Grundtvig-entusiast! Det ble hun blant annet gjennom sitt arbeid med – og utgivelse av – historien om folkesangkilden og livstidsfangen Samuel Hellen (1813–1892), som ble grundtvigianer og gjorde tidenes klassereise. Vi er ekstra takknemlige for at forlaget er på laget i forsøket på å fornye den norske Grundtvig-arven.

God lesning!

Synnøve Sakura Heggem
leder i Det norske Grundtvigselskap

INNHold

Grundtvig i verden – hilsener fra USA, India og Danmark 4

Finnes det en global folkehøgskolerørelse?
AV JOHAN LÖVGREN 6

Four grundtvigan principles
AV JOY IBSEN 8

Folkehøgskole – det beste valget i pandemitider
AV ØYVIND KRABBERØD . . . 10

Grundtvigs skoletanker – demokratiets forutsetning?
AV TURID ULVEN. 11

Grundtvigske transcendenser – en personlig betraktning
AV ARILD MIKKELSEN 15

Høvdinger eller folkebevegelser – hvorfor fikk vi folkehøgskoler?
AV TOR GRØNVIK. 19

Kiærligheds-ideen – om Grundtvigs støtte til Clara Raphael og Mathilde Fibiger
AV SYNNOVE SAKURA HEGGEM. 23

Koronafri folkehøgskole!
AV DORTE BIRCH 30

Samtale med Christian Hjortkjær
AV JOHAN LÖVGREN 32

Anbefaling
AV SYNNOVE SAKURA HEGGEM. 35

Grundtvig i verden: Hilsener fra USA, India og Danmark

JOY IBSEN | Albuquerque, NM

The Pandemic and Grundtvig's view of freedom

Here in the U.S. fighting the battle of the Covid-19 pandemic is a conflict in perspectives of what is meant by freedom. For many “conservatives,” it means «doing what me wants” without regard to the health of others – by refusing to wear masks, getting the vaccine, or staying home from crowded events. How can we convince others to accept Grundtvig's view of freedom which is tied to the common good? «For freedom is like fire ..., and yet when we have too much of it, it causes general destruction!” (N.F.S. Grundvig)

Asoke Bhattacharya | professor og Grundtvigformidler

Greetings from India

We, the Grundtvigians of India, are extre-

mely happy to know that a magazine entitled “Grundtvig in Norway” has been launched. This is a great news. We in India felt that Sun and Freedom were lacking in the pandemic times. However, we needed them much. The new jab has made it possible to have Sun and Freedom in the near future. We wish your endeavour a grand success.

Yours Truly, Asoke

[Asoke has written the following books: Existentialism: Kierkegaard, Heidegger and Sartre; A Materialist Interpretation (El Dorado, Calcutta, 1991); Education for the People: Grundtvig, Tagore, Gandhi and Freire (Sense Publishers, Rotterdam, Boston, Taipei, 2010); Paulo Freire: Rousseau of the Twentieth Century (Sense Publishers, Rotterdam, Boston, Taipei, 2011); Che Guevara: Colourful Life and Struggle (Bengali book published by Sanket, Calcutta, 2011. 4th edition). Asoke retired as Professor from Jadavpur University, Kolkata in 2010.]

Anders Holm | dansk Grundtvigforsker

Rygtet er nået til Danmark om magasinet Grundtvig på norsk.

Det lyder som et spændende projekt, som man glæder sig til at følge. Held og lykke med det og med, at sommersolen vil stråle i år i al sin glans som en påmindelse om, at den mørke Covid-19-tid snart får ende.

Ingrid Ank | leder af Grundtvig-Akademiet i Danmark

Tillykke med magasinet!

Jeg glæder mig meget til at læse og følge det. Det lover godt med temaet 'Sol og frihed' som første tema. I mange forenkledte (og forkerte – vil jeg sige) udlægninger af begrebet frihed er frihed noget med at 'bestemme selv' eller blive 'fri fra' de andre, 'fri fra' påvirkning fra andre. Men jeg tror, vi med coronapandemien har opdaget (hvis ikke vi vidste det før), at frihed hører sammen med det at kunne være mennesker sammen (med alt det besvær, der følger med). For Grundtvig er solen jo også både lys og varme:

Da lærte jeg Arme,
I Midvinter sval,
At Lys uden Varme
Er Helvedes Kval

(Grundtvig, Nyaarsmorgen, 1824)

Som Solen skinner i Foraarstid,
Og som den varmer i
Sommerdage,
Al sand Oplysning er
mild og blid,
Saa den vort Hjerter maa
vel behage;
Trods Mørkets Harme,
I Straale-Arme
Af Lys og Varme
Er Hjertensfryd!

(Grundtvig, Hvad solskin er for det sorte muld, 1856)

Finnes det en global folkehøgskolerørelse?

JOHAN LÖVGREN

Hvor mange folkehøgskoler finnes det i verden? Svaret beror på hvordan vi teller, men ett er sikkert – det finnes mange flere forgreninger utfra folkehøgskolestammen enn hva jeg regnet med. Jeg fikk en øyeåpner da jeg deltok på 175-årsjubileet for etableringen av den første folkehøgskolen i Danmark (og i verden). For å markere dette, samlet Folkehøgskole Foreningen i Danmark «International Folk High School Summit» 125 deltakere fra 28 forskjellige land på Grundtvigs folkehøgskole i Hillerød. Jeg var bedt om å delta, og om jeg skal være helt ærlig forventet jeg meg noen mer eller mindre spennende workshops om folkehøgskole pedagogikk. Men disse dagene i Hillerød inneholdt mye mer enn dette. Her møtte jeg deler av folkehøgskolebevegelsen jeg tidligere har hatt lite kontakt med – den globale folkehøgskolebevegelsen.

På mange måter åpnet dagene på Grundtvigs folkehøgskole en ny verden for meg. Mye tid var satt av for deltakerne til å dele fortellinger om hvordan Grundtvigs folkehøgskoleideer har tatt form i forskjellige land og kulturer. For meg har folkehøgskolebevegelsen vært primært nordisk, med noen få utskudd i Baltikum, India og Afrika. Møtet med folkehøgskoleentusiaster fra 28 forskjellige land forandret dette. Jeg vil gjerne fortelle om noen av deltakerne jeg møtte.

Fra Filippinene kom den tidligere presten Edicio dela Torre (kalt Mister Ed) som tilbrakte ni år av sitt liv i fengsel under Marcos regime. Han lever og ånder for en desentralisert folkehøgskolemodell hvor lokale ledere

utdannes i demokratisk lederskap. Mister Ed forteller med et glimt i øyet om hvordan han som kom til Filippinene som katolsk prest og misjonær fikk jobbe med lederne i den muslimske motstandsbevegelsen. Hele Mister Eds arbeid er basert på en tilpassing av Grundtvigs pedagogikk med utgangspunkt i den nordiske folkehøgskolebevegelsen.

En helt annen variant av folkehøgskolebevegelsen ble presentert av Ash-Lee Woodard Henderson. Hun er rektor for Highlander folk school i Tennessee, USA. Highlander ble startet med inspirasjon fra de grundtvigske folkehøgskolene. Skolen har i 87 år vært en sentral del i den amerikanske menneskerettighetsbevegelsen med elever som Rosa Parks og Martin Luther King. Ash-Lee forteller om hvordan en rasistisk organisasjon tilknyttet «white power» våren 2019 brant ned deler av skolen med en brannbombe. Hun er stolt av at skolen fortsatt er en utfordring for disse gruppene i USA, og ser på dette som et tegn på Highlander oppfattes som kontroversiell.

Det er mange flere jeg gjerne ville fortelle om, men vi har bare plass til en til. Munk Owen har selv studert på en dansk folkehøgskole. Etter at han vendte tilbake til Myanmar har han jobbet for å etablere folkehøgskolen Mahasala Parahita. Han kjemper for jenters rett til

skolegang i en kultur hvor dette er langt fra selvfølgelig. Som med de andre deltakerne er det vanskelig å formidle et bilde av Munk Owen med bare ord. Han har en entusiasme for og brennende tro på folkehøgskolens idealer som må oppleves. Hva har den globale folkehøgskolen felles? Som representant for norsk folkehøgskole ble jeg bedt om å delta i en panelsamtale som skulle formulere folkehøgskolens felles pedagogiske idealer. I programmet beskrives innslaget slik:

«The focus of this joint session is to shed light on some of the core concepts of the pedagogical idea and praxis of the folk high school. What makes this an alternative pedagogical philosophy – what stand out and where are the similarities and differences?»

Det ble en svært spennende sesjon hvor vi sammen med de andre konferansedeltakerne jobbet fram de ord vi mener best beskriver den globale folkehøgskolen i dag. Vi i panelet fikk foreslå et ord hver, til disse fikk deltakerne legge sine forslag og til sist plukket vi ut de ord som ble sett på som mest relevante. Den ordsky som er den siste illustrasjonen til denne spalten viser hvilke ord som de 125 deltakerne mente gav den mest relevante beskrivelsen av dagens folkehøgskole.

Den danske folkehøgskole foreningen forteller at «The International Folk High School Summit» var en unik

konferanse. De har aldri før samlet en så stor og variert gruppe representanter fra den globale folkehøgskolen. Det var stort å få se hvordan nordisk folkehøgskole har vært med på å inspirere og initiere skoler og utdanningsinstitusjoner over hele verden, og å få møte mennesker som har satset hele sitt liv på å skape veier til demokrati og dannelse gjennom å etablere folkehøgskoler i sine respektive land og kulturer. De forskjellige grenene er ikke helt like sine nordiske søskenskoler, men helt klart beslektet og vokset ut fra samme stamme.

Etter 20 år som lærer på Grenland folkehøgskole tok JOHAN LÖVGREN i 2018 en ph.d. på folkehøgskolepedagogikk. Han arbeider nå heltid som førsteamanuensis ved Universitet i Sørøst-Norge der han bla. har ansvar for PPU for folkehøgskolelærere.

Ut fra en paneldebatt fikk deltakerne på «The International Folk High School Summit» stemme på det ord de mente best beskriver den globale folkehøgskolen. Ordskyen viser resultatet av prosessen.

Four Grundtvigian Principles

JOY IBSEN

N.F.S. Grundtvig is not generally well known in the United States, and I wish to share his philosophy and teaching which are so critically needed today in the country where I live! Grundtvig is a way of living and is very difficult to describe, perhaps especially to those who have not grown up in a Grundtvigian culture. Given Grundtvig's extensive writings, various talents and enormous contributions, how can we describe his teachings in a way that is succinct, comprehensive, fair, accurate and inspirational?

In the early nineties, I heard and was inspired by a series of lectures at Danebod Folk Meetings in Tyler MN, from Walter Capps (1934-1997), a professor and theologian from the University of California who later became a U.S. Congressman. His overall topic was "The Future of Grundtvigianism." In his third lecture Capps outlined what he considered "Grundtvig's Philosophy Today." Ever since, I have used these principles in my life, as well as in my writings, books and presentations. It occurs to me that these principles may be especially interesting and useful to Grundtvigians around the world.

First is Affirmation of Life, rejoicing in creation, honoring its goodness. A Grundtvigian worldview recognizes and celebrates the goodness of God's creation rather than concentrating on what is wrong with the world; accept and love the world as it is! Realize it is this world which needs to be transformed and which

we are to transform. Let us not lose ourselves in a fabrication of what should/could be.

Second is to Stay as Close as Possible to Nature. This is not simply a matter of being attentive to our environment. It is realizing we are part of nature! We are made of the same "stuff". Humans are distinguished from animals and plant life in their ability to speak, which accounts for the celebration of "the word." We respect and love the world because "God so loved the world..." We care for it, not just because it is necessary for our bodies to survive but because of who/what we are-- human beings being human.

Third is the principle of The Goodness and Beauty of Ordinary Life. Every life is both ordinary and extraordinary. Each of us is both "one in a million" and each of us is "one in a million." Religion, one's world view, comes from our lives, not the other way around. Living is not something artificial, based on an institution. There is great integrity and creativity in working with one's hands, such as the creative crafts and building projects in folk high schools. We are not idealistic but rather find meaning and happiness in our relationships with one another and in doing what we are called to do in this world.

Fourth is the principle of Lifelong Learning and Education. All of us need to be constantly learning, not only acquiring facts and degrees in order to make a living, important as that is. We need to learn about our world, ourselves, our history, where we come from and about the future. The lectures at Danebod, as in folk schools around the world, are not limited to a particular national or cultural topic, but rather on a variety of topics including diverse subjects such as climate change, politics, and Native American spirituality. We always enjoy story time in the afternoon. This is our world; God is in our world. The world is precious and we want/ need to learn more about it and help create the future.

In his lectures Walter Capps proposed that in

Grundtvig we find ways to meet virtually all of the great challenges we face today. He rightly predicted in the early nineties that the problems of ecology, diversity, ethnicity, poverty, violence would become much worse in the 21st century. He was correct! In affirming our love of nature and in the "Human First" (human being to human being) philosophy, we meet and celebrate one another. Together, we find ways to meet the challenges before us. An eternal optimist, in spite of the difficult times we have experienced since this new millennium began, I feel we are finally rounding the bend and making progress toward a more humane and spiritual world, one which resonates with the four Grundtvigian principles. However, it is inadequate to adopt or focus exclusively on one or two of these principles. We need all four in our lives!!

JOY IBSEN was born in Tyler, and lived her growing up years in small town Midwestern communities. Today she is a writer, editor, musician, and piano teacher who lives in Albuquerque, New Mexico. A graduate of Grand View and Shimer Colleges, Joy did her graduate work in Religion and Literature at the University of Chicago, where she had two courses with Paul Tillich. Joy was the editor of the periodical, *Church and Life*, a publication of the Danish Interest Conference. In this capacity she enjoyed writing an editorial on social, political or religious issues. She has also published several articles in *Church and Life*, including "The Wives of NFS Grundtvig". During the past ten years, Joy has presented numerous multi-media lectures. In April 2006 she was awarded the prestigious **Danish Heritage Preservation Award** by Grand View University.

I al sin Glands nu straal Solen,
Livs-Lyset over Naadestolen,
Nu kom vor Pinselilje-Tid,
Nu har vi Sommer skær og blid,
Nu spaar os mer end Englerøst
I Jesu Navn en gylden Høst.

I Sommer-Nattens korte Svale
Slaar højt Fredskovens Nattergale,
Saa alt, hvad Herren kalder sit,
Maa slumre sødt og vaagne blidt,
Maa drømme sødt om Paradis,
Og vaagne til vor Herres Pris.

Det aander himmelsk over Støvet,
Det vifter hjemlig gennem Løvet,
Det lufter liflig under Sky
Fra Paradis, opladt paa ny,
Og yndig risler ved vor Fod
I Engen Bæk af Livets Flod.

Det volder alt den Aand, som daler,
Det virker alt den Aand, som taler
Ej af sig selv, men os til Trøst,
Af Kiærlighed med Sandheds Røst,
I Ordets Navn, som her blev Kjød
Og foer til Himmels hvid og rød.

Opvaagner alle dybe Toner
Til Pris for Menneskets Forsoner!
Forsamles alle Tungemaal
I Takkesangens Offerskaal!
Istemmer over Herrens Bord
Nu Menighedens fulde Kor!

I Jesu Navn da Tungen gløder
Hos Hedninger saa vel som Jøder;
I Jesus-Navnets Offerskaal
Hensmelter alle Modersmaal;
I Jesu Navn udbryder da
Det evige Halleluja!

Vor Gud og Fader uden Lige!
Da blomstrer Rosen i dit Rige,
Som Sole vi gaa op og ned
I din enbaarnes Herlighed;
Thi du for Hjertet, vi gav dig,
Gav os med ham dit Himmerig!

Folkehøgskole – det beste valget i pandemitider

ØYVIND KRABBERØD

Vi besøkte Elverum folkehøgskole under filmfestivalen Movies on War, og benyttet anledningen til en liten prat i biblioteket med fire av årets elever. Det er tidlig vinter og et godt snødryss har gjestet Østerdals-byen.

Det er godt humør rundt bordet, og det er unison enighet om at de har det godt på folkehøgskole – midt under pandemien. Olav Isak Nilsen Utgaard er elektriker, men har tatt seg et år på folkehøgskole.

– Jeg har aldri hatt det bedre, det er et av de beste valgene jeg har gjort – angrer ikke et sekund på det, slår han fast.

I starten av skoleåret var de delt klassevis med to ukers karantene, og med måltider på forskjellige tidspunkt. Etter to uker var hele skolen én gruppe. Men det er noen strenge rammer. En tur på byen er forbudt – det er det ikke snakk om. Det er mindre fellessamlinger, i starten av skoleåret hadde de ord for dagen ute.

Skolen har 137 elever. De berømmer det gode miljøet hvor det er lett å bli kjent med nye. Men det er et konsentrert skoleliv, det er bare for å handle litt de beveger seg ut i byen. Ellers er det turer med linjer det går i. Tine Folkvord fra Klepp på Jæren går på Afrika/bistand-linja. Her er reisen til Afrika i mars en viktig del av det hele. Nå er det ganske usikkert om det blir noe av den.

– Det er selvfølgelig kjipt hvis ikke reisen kan gjennomføres, men det er viktig å ha det fint her og nå, sier Tine. Det høres ut som en veldig godt holdning.

Olav Isak går på snowboard/freeski, planen var å reise til Alpene – Sveits og Frankrike, det er ikke avlyst, men

Foto: Øyvind Krabberød
Denne gjengen har et supert år på Elverum folkehøgskole: (f.v.) Olav Isak Nilsen Utgaard, Lars J. Braathen, Tine Folkvord og Frida Johnsen.

henger nok i en tynn tråd.

– Det går bra, vi har Hemsedal og Trysil, smiler han.

Lars Jørgen Braathen er som kompisen Lars Jørgen fra Eidsvoll og går også på snowboard. Han er utdannet elektriker, men er i tenkeboksen på hvor veien går videre. Det kan bli videreutdanning, men han har også en liten drøm om å gjøre noe mer innen snowboard.

Frida Johnsen fra Stavanger går også på Afrika/bistand.

– Jeg valgte linja i stor grad på grunn av reisen, men det gjør ikke så mye om studieturen avlyses. Året har vært supert, så det går bra. Kanskje prøver hun et år ekstra som stipendiat og får med seg Afrikaturen neste skoleår.

Journalisten takker for en oppløftende samtale med det flotte firkløveret. De er enige om at folkehøgskole utvilsomt er det beste de kunne gjort dette året.

– Vi er heldige som kan være sammen med 137 medelever, slår gjengen fast.

ØYVIND KRABBERØD er cand.mag. med fagkretsen miljøfag, økonomi og kunsthistorie. Han har bakgrunn som folkehøgskolelærer og journalist i dagspressen, og satt i styret for Folkehøgskoleforbundet 1997-2005. Krabberød arbeider med kommunikasjon og rådgivning for de norske folkehøgskolene og er siden 2009 redaktør for magasinet Folkehøgskolen (Fri-lynt Folkehøgskole).

Er Grundtvigs skoletanker demokratiets forutsetning?

TURID ULVEN

Det grundtvigske verdigrunnlaget har hatt en avgjørende betydning for folkehøgskolenes fortsatte eksistens i mer enn 150 år, og i den aktuelle pandemi-situasjonen. Ved hjelp av fem kjente kjernebegreper kommer selve idéen til syne. Den skaper muligheter der man ellers ville se problemer – og utgangspunktet er den enkeltes ansvar og frihet.

Iidéen om folkehøgskolen eller skolen for livet finnes også kimen til det folkelige styresettet. Denne demokrati-forståelsen angår den enkelte på en mer direkte måte enn det gjør i den representative demokrati-forståelsen. I Grundtvigs skoletanker ligger ansvaret og friheten hos det enkelte mennesket. Demokratiet utøves i hverdagen, i et levende fellesskap hvor man både virker og bor. Hvert menneske er betydningfullt på et annet nivå enn når forholdene blir så store at den enkelte ikke lenger synes. Demokrati-tanken virker nedenfra og opp, innenfra og ut.

Grundtvig var et individ av sin tid, og selvfølgelig ikke alene om disse tankene. Men han var modig nok til å sette dem frem til tross for samtidens forventninger og normer, noe som også kom til å koste ham dyrt. I ettertid kan vi være takknemlige for at han våget å tenke selvstendig, og tok konsekvensene av å handle ut fra egen overbevisning. Det er aldri enkelt å gå mot strømmen, eller å være først.

Disse skoletankene handler grunnleggende om hva

som gjør menneskelivet spennende og meningsfullt og verdt å leve – og hva som kreves for at menneskene skal ville det felles beste.

Det er noe med friheten og ansvaret hos den enkelte som gjør Grundtvigs skoletanker både revolusjonerende og konserverende på samme tid. Revolusjonerende i sin udogmatiske åpenhet, og konserverende i det de bygger på et grunnleggende verdigrunnlag hvor holdninger og tradisjoner har vokst frem over lang tid, eksempelvis det likeverdige menneskesynet og den allmenne rettsoppfatningen.

Derfor kan ikke folkehøgskolen som konsept uten videre eksporteres og etableres hvor som helst. Den må, på samme måte som demokratiet, vokse innenfra og ut og bygges nedenfra og opp av de menneskene det angår, og ut fra deres kultur. Først da kan resultatet bli noe mer enn en metode, og noe annet enn maktutøvelse ovenfra eller utenfra.

Universitet og høyskoler, idrettslag og treningssentre stengte dørene for mer enn ett år siden. Bare folkehøgskolene har fortsatt virksomheten nesten som før, med unntak av den tidligere så omfattende reisevirksomheten. Korsang har heller ikke vært mulig i denne tiden.

Folkehøgskoleelevene har i året som har gått likevel hatt helt unike muligheter til å være sammen sosialt sammenlignet med andre jevnaldrende, og skolehverdagen har ikke vært så veldig annerledes enn tidligere.

Lyset kommer innenfra – livsopplysningen

Kjernebegrepet «livsopplysning» beskriver folkehøgskolens hovedoppgave. Velkjente sitater som at den er «mild og blid» og at det er «lysten som driver verket», forteller at målsettingen er å gi de unge appetitt på livet; å inspirere dem til å elske mennesket og engasjere seg i verden.

Livsopplysningen kan deles inn i to underkategorier; den folkelige dannelsen og den folkelige opplysningen, der sistnevnte ikke har samme betydning som det mer brukte folkeopplysning. Med folkeopplysning forstår

Foto: Øyvind Krabberød. Bildet i midten: Hurdal Verk folkehøgskole

vi ofte noe som kommer litt ovenfra eller i hvert fall utenfra, noe informativt som man har bruk for. Akkurat nå drives det f.eks. mye folkeopplysning for å unngå smitte. Men den folkelige opplysningen er spørsmål som stilles av menneskene selv, og som ofte er av en mer eksistensiell karakter og omfatter hele tilværelsen. Det handler om den samtalen som folk har med seg selv, om seg selv og sitt liv. Og det er dette folkehøgskolene har som formål. Litt forenklet kan man si at linjefagene er uttrykk for den folkelige opplysningen, fordi de oppstår i tråd med de unges behov og interesser. Det tar sjelden lang tid fra noe blir populært til det oppstår som en ny linje i en eller annen norsk folkehøgskole. Typiske eksempler fra senere år er e-sport og hiphop.

Med folkelig dannelse mente Grundtvig muligheten til selvstendig å kunne velge et yrke og å leve et meningsfullt liv. For å kunne foreta gode og bevisste valg, kreves det en god del grunnleggende kunnskaper, teoretiske så vel som praktiske og sosiale. Til sammen blir dette folkelig dannelse.

Folkehøgskolene ble i utgangspunktet startet som en motkraft til det bestående, og var allerede fra begynnelsen avhengige av å finne kreative løsninger for å overleve. Den tradisjonen har vist seg å være en styrke

også nå i pandemi-tiden. Skoleåret på de aller fleste folkehøgskoler har vært tilnærmet som normalt. Kanskje man ikke bruker så mye tid på å stille spørsmål til situasjonen og hvorfor det er som det er, men i stedet er pragmatisk og opptatt av å få ting gjort? Man improviserer for at virkeligheten skal bli så bra som mulig i det livet som leves her og nå. For man har et høyere mål enn å gjennomføre pensum og eksamen. Det handler først og fremst om å være menneskelig, og å være mennesker sammen.

Identitet, tilhørighet og bildet av virkeligheten – det historisk-poetiske

Det andre kjernebegrepet beskriver folkets historie fortalt av folket selv. Men det er også mye mer enn historisk fremstilling. I Grundtvigs historiesyn veves fortid, nåtid og fremtid sammen til en helhet. Vi kunne også si at virkelighetsbildet bygges av ulike narrativer der historiefortellingene og mytene er den jordiske fremstillingen, mens eventyrene, sangene og kunsten utgjør den poetiske himmelen over. Det historisk-poetiske handler om hvert menneskes egen historie slik man selv kan fortelle den, med det språket og det formspråket man har.

I 2020 ble vi oppmerksomme på at friheten ikke er

selvfølgelig, og at livet fort kan settes på vent. Men denne tiden har også, kanskje mer enn noe annet, kommet til å minne oss om hva som egentlig betyr noe for oss.

I flere ti-år har verden for stadig flere blitt mindre. Samtidig som vi lærte å bli like opptatte av hva som skjer hvor som helst på kloden som her hjemme, så ble hele jorden vår selvfølgelig tumleplass. Men plutselig var det ikke lenger mulig å krysse grenser på samme måte som før, og vi ble nødt til å vende blikket innover mot oss selv. Og kanskje er det noe bra i å stoppe opp og tenke over hvem man selv er, og hva man bringer med seg?

2020 ble året da det igjen ble aktuelt å utforske det egne landet, lokalt og på lengre reiser. Folkehøgskolene måtte også finne alternativer til den utstrakte reisevirksomheten som hadde blitt et varemerke og god markedsføring fra tidlig på 2000-tallet. Nå ble hjortejakt og naturfotografi alternativer til safari i afrikanske nasjonalparker eller surfing i Australia. Og det meste kan man faktisk gjøre her hjemme! Fremtiden får vise om det er smittevern og miljøhensyn som må til, eller om trenden er moden for å snu uansett. I alle fall kan det siste året ha resultert i en økt reise- og opplevelsestrang lokalt og nasjonalt fremfor globalt. Og er det

ikke slik at kunnskapen om den egne kulturen og historien skaper tilhørighet og stolthet som er avgjørende for den enkeltes integritet?

Det universelle mysteriet – den levende vekselvirkningen

Selve menneskelivets eksistensielle mysterium er likt for alle, siden ingen med sikkerhet har kunnet fortelle oss hvor vi kommer fra, eller hvor vi skal når vi dør.

Denne tanken er sentral i kjernebegrepet den levende vekselvirkning. Derfor er ethvert menneskemøte verdifullt som en manifestasjon på vår felles skjebne og samhörighet. Samtalen blir en øvelse i praktisk likeverdighet, og innebærer at den Andre må kunne komme med det som er genuint hos ham eller henne. Det er i den likeverdige samtalen at man kan formulere tankene sine uten å dømme hverandre. Det virkelig geniale i Grundtvigs folkehøgskole-idé er at det ikke finnes noen fasit på hvordan ting egentlig er, og derfor vil enhver form for dogmatisering bli umulig – det være seg religiøse, politiske eller andre. Det gir en viss ærefrykt å vite at du i samtalen holder den Andres liv i din hånd for en stund.

I året som har gått har vi opplevd en sterk polarisering i samfunnet, og samtaler som tidligere var spennende og utfordrende kan ofte oppleves som å balansere på line i et minefelt. Man blir redd for at harde og uforsonlige ord skal falle og motsetninger oppstå, som det siden blir vanskelig å reparere. Vi må stadig minne oss selv om besinnelse og at det ofte er helt uvesentlig om man er enig eller uenig med hverandre. For om man tenker seg at uenighet er noe som hører fortiden til, og enighet egentlig handler om fremtiden – ja, da blir vel det vesentlige å være våken, fordomsfri og åpen for det som er her og nå?

Døden som fenomen har også kommet nærmere. Vi har nok ikke vært så flinke til å omgås med hverken død eller fødsel i vår nære fortid. Vi har kanskje vent oss til at det holder å forholde seg til dette livet, og å

Grundtvigske transcendenser

En personlig betraktning

ARILD MIKKESEN

Det som fremfor alt kjennetegner Grundtvig, og som kan stå som overskrift over hele hans enorme arbeid og tekstkorpus, er hans kjærlighet til friheten. Denne kjærligheten til friheten har gjort Grundtvig til en transcenderende tenker på mange områder: puggeskolen med latinen ble satt opp mot ny pedagogikk i folkehøgskolen, nasjonen ble satt opp mot folket og det folkelige, kirkens ortodoksi ble satt opp mot ny teologi, statskirken ble satt opp mot en folkekirke med sognebåndsløsning, og stivbeint embetsstyrt politikk ble satt opp mot en liberal, frihetssøkende, nesten anarkistisk politikk.

Møtet med Grundtvig ble en frigjøringsprosess for meg på det helt personlige plan, og banet vei for en kristendom uten adiafora, uten overfladisk moralisme, uten innsnevrende og konservativ politikk. En klam kristendom fra en kristelig skolelagstid måtte vike for et frigjørende kristendomssyn, kulturåpent og samfunnsengasjerende. Møtet med frilynte grundtvigianere i norsk og dansk folkehøgskole på 1970- og 1980-tallet ble skjellsettende på mange vis, pedagogisk, politisk og teologisk.

Dette er min egen helt subjektive opplevelse og erfaring. Andre vil selvsagt formulere seg helt annerledes, og ha andre konklusjoner etter møte med det grundtvigske frigjøringsprosjektet.

Den euforien jeg fikk i møtet med Grundtvigs tanker på mange områder, måtte utdypes, befestes og klargjøres. Etter forelskelsen må kjærligheten utvikles og modnes gjennom nye erfaringer og opplevelser. Det betyr mye arbeid, og det følgende er en slags rapport fra dette arbeid-

det. Erik A. Nielsen skriver følgende i boka «Den skjulte gudstjeneste»: «Det levende ord er naturligvis fenomenologisk sett det ord, der lever på et menneskes tunge, og som viser sin livskraft ved, at det virker og former virkelighet. Men derved stilles også spørsmålet om, hvad det da er, der lever og virker i det levende menneskeord, og Grundtvigs svar er, at det er Kristi oppstandelseskraft, der bryder igjennom hver gang menneskelig tale bryder gjennom forsteningen og vækker liv». Som lærer i folkehøgskolen gjennom mange tiår erfarte jeg nettopp dette, at levende menneskeord kan bryte gjennom forstening og vekke nytt liv. Men hva kommer dette gjennombruddet av, denne overskridelsen av forstening, denne transcendenten?

Jeg tror ikke en grundtvigsk frigjørende dialogpedagogisk praksis hviler på en aksept av kristen oppstandelsetro, men mon ikke den dypeste årsaken til Grundtvigs transcenderende tenking ligger nettopp her. Min lesing den siste tida har blant annet bestått av Bent Christensens bok «Fra drøm til program», Sune Aukens doktoravhandling «Mytologi, historie og kristendom hos N.F.S. Grundtvig», samt nylesing av Grundtvigs poetiske hovedverk «Nyårsmorgen», og det følgende bærer preg av dette. Og bak det hele suser filosofen Charles Taylors bruk av begrepene transcendent og immanens. Jeg lener meg her på Jan-Olav Henriksens artikkel i boka «Folkekirke nå» fra 2015, og hans artikkel i Agora nr.3, 2007¹.

Taylor skiller mellom to ulike forståelser av sekularisering. Sekularisering i politisk forstand innebærer at politisk virksomhet ikke forholder seg til religion. Det

Charles Taylor har i boka «A Secular Age» gitt sin analyse av sekularitet i den vestlige verden. Slik jeg leser Taylor mener han at sekularitet ikke kommer til å fortrenge religiøs tro fullstendig. Han sier: «In our religious lives we are responding to a transcendent reality. We all have some sense of this, which emerges in our identifying and recognizing some mode of what I have called fullness, and seeking to attain it». Transcendent for Taylor er «breaking out of a narrower frame into a broader field, which makes sense of things in a different way». I hans forståelse må det han kaller eksklusiv humanisme finne sin fylde (fullness) i en immanent sfære som han mener ikke åpner for et bredt perspektiv (a broader field).

passe på å få så mye ut av det som mulig. Kanskje er det dette som egentlig er den nasjonale dugnaden: Å innse at vi alle er dødelige, og at vi er en del av noe større i tid og rom – noe som forplikter? Kanskje har pandemien lært oss å bli mer ydmyke i forhold til liv og død, og å sette større pris på livet i all sin enkelthet, slik vi lever det her og nå?

I begynnelsen var ordet – det muntlige

Mennesket har evnen til å tenke selv, og til å skille godt fra ondt og å være seg sine ord og handlinger bevisst. Bare da er man fullt ut menneskelig, strålende og unik. Det levende ordet fortalt av levende mennesker, sangen og samtalen er helt sentrale og bærende deler i folkehøgskolepedagogikken. Det muntlige er det fjerde kjernebegrepet i Grundtvigs skoletanker, og det levende ordet er en urkraft i enhver kultur. Historien forteller (fortalt av en Lettisk lærer-kollega 2015-18) at det var slik Lettland til slutt klarte å befri seg fra den sovjetiske okkupasjonen. Mennesker samlet seg i store skarer og sang sammen, og de sluttet ikke. Styrken og frihetslengselen som slik kom til uttrykk ble så mektig at okkupasjonsmakten til slutt måtte kapitulere med innsikten om at dette folket ikke lenger lot seg undertrykke.

Grundtvig mente også at poesi bør synges sammen fremfor å leses alene. Så snart restriksjonene letter, kommer det nok til å synges i folkehøgskolene som aldri før. Hvem kan vel tenke seg en folkehøgskole uten skolekor og morgensang?

«Til et folk de alle høre, som seg regne selv der til ...» – det folkelige

I Norge må enhver folkehøgskole ha et internat. Internatet er livsavgjørende for skoleslaget fordi det definerer skolen som et sted. Først atskilt fra omverdenen blir folkehøgskolen et leve-fellesskap og et demokrati i miniatyr. På Grundtvigs tid betydde avskaffelsen av eneveldet og innføringen av parlamentarismen at folkets rolle gikk fra å være objekt (som kunne håndte-

res etter makthaveres forgodtbefinnende) til selv å bli subjektet. Det er den felles nasjonale bevisstheten som skaper et folk. Det femte og siste kjernebegrepet er det folkelige. Også her er folkehøgskolene viktige. De er kanskje de frieste arenaer vi har, hvor også det direkte demokratiets prinsipper praktiseres hver dag.

Til folkehøgskolen skal du dessuten kunne komme som den du er, uten å behøve å gjøre deg til – for her er man ikke jålete, man er folkelig. Det er ikke status eller bakgrunn, kjønn eller religion som skal avgjøre om du passer inn. Folkehøgskolene representerer med sin bevisste åpenhet og toleranse, et håp for fremtiden. Begrepet folkelig blir derfor også viktig sett i sammenheng med folkehøgskolens honnørord frihet. Uten den personlige friheten, og uten friheten fra ytre krav som pensum, eksamen og karakterer – er det ingen folkehøgskole!

Grundtvigs skoletanker er en helhetlig idé som ikke bør fragmenteres

Grundtvigs skoletanker bygger på en helhet som ikke kan fragmenteres uten at selve idéen går tapt. Det grundtvigske verdigrunnlaget er selve bærebjelken i denne helheten. Skoletankene kan forstås og konkretiseres gjennom de fem kjernebegrepene, men innebefatter også et spesielt fritt og likeverdig menneskesyn, den grundtvigske antropologien. Mennesket er en del av noe større, som også kan kalles et åndelig perspektiv. Grundtvigs egen definisjon av ånd er i grunnen talende nok. Han mente at alt det som angår deg som menneske utenfor deg selv, er ånd.

Mer konkret enn som så kan det vel ikke sies.

Turid Ulven har tidligere vært lærer ved Pasvik folkehøgskole (1984-86) og ved Västerhaninge folkhögskola (1993-97). Hun har en Master i Steinerpedagogikk (2018) og har på senere år reist landet rundt og holdt foredrag og seminar om Det grundtvigske verdigrunnlaget for ansatte, lærere og ledere ved norske folkehøgskoler. Hun skriver også artikler på samme tema, bl.a. i frilynt folkehøgskoles tidsskrift Magasinet Folkehøgskolen.

offentlige rom har blitt sekularisert på den måten at vi har fått en differensiering mellom politikk og offentlig sfære på den ene side, og religiøs sfære på den andre. Folk kan fortsatt være troende i store mengder, men kirken eller religionen har ingen formell politisk makt. Dette er etter min mening en bra utvikling, og samsvarer godt med Grundtvigs frihetssyn. Grundtvig mente for eksempel at ekteskap og konfirmasjon skulle være rene statsborgerlige saker, ikke kirkelige.

Taylors andre forståelse av sekularisering er at folk ganske enkelt ikke tror eller deltar i religiøse praksiser. Taylors viktigste forklaring på dette er at troen har blitt refleksiv, ikke lenger noe man tar umiddelbart for gitt. Etter hans syn er moderne tro og før-moderne tro ikke det samme. Han hevder at denne forståelsen av sekularisering henger sammen med skillet mellom transcendent og immanens. Moderne sekulær kultur forankres i en verdensforståelse der kilden til menneskelivet forstås uten ankerfeste i transcendent. I en slik sekulær kultur blir menneskelivets høyeste mål idealet om menneskelig selvrealisering. Kortversjonen av Taylors analyse blir at jo mer kulturen preges av immanens, jo mindre relevant blir troen/kristen tro, og det som blir igjen er en eksklusiv humanisme uten transcendent.

I et slikt perspektiv blir Grundtvig interessant. Jeg prøver meg fram her med å si at Grundtvig ønsket en sekulær kultur der skillet mellom kirke og religion på den ene side og politisk makt på den andre er adskilt, men samtidig at menneskelivet ikke kan forstås uten transcendent. Menneskelivet grunnvilkår er transcendent!

Kan hende var det dette Sigurd Aa. Aarnes var inne på i sin avhandling fra 1960 om Grundtvigs historiesyn. Aarnes hevder at Grundtvig hadde en forestilling om en tvedeling av virkeligheten i en åndelig og timeelig verden og at historien blir til i møtet mellom disse to verdener. Det har slått meg flere ganger i lesing av Grundtvig hvor ofte han befinner seg i to ulike verde-

ner, og derfor i det historiske rom. På 1830-tallet når Nordens Mytologi kommer i 1832 og alle Højskole-skriftene kommer på rekke og rad i hele tiåret, arbeider han samtidig intenst med synet på dåp, skriver sine vakre dåpssalmer og holder dette fram i mange prekener. Han kvitter seg med pietistisk botskristendom, løfter fram det folkelige på mange måter, og arbeider samtidig med dåpen i prekener og salmer. I «Nordens Mytologi» fra 1832 har Grundtvig nådd fram til et avklart syn på motsetningen mellom kristen tro og «den mosaik-christelige anskuelse», eller mellom det åndelige og det timelige.

Så til diktet «Nyårsmorgen» som av mange forskere karakteriseres som Grundtvigs litterære hovedverk ved siden av salmene. Med 312 strofer er det et voldsomt verk både i omfang og innhold, og jeg skal ikke på noen måte gi meg ut på en fortolkning av dette diktverket. Deler av det er dessuten slett ikke enkelt, verken å gripe eller begripe, men det har vært mat for fortolkere i mange år. Det har blitt hevdet at det er farefullt å begi seg inn i det, en av dem hevder «det er en dødsfælde. Hvis man først kommer inn i dette 312 lange digts symbolvævning, så er der erfaring for at man aldrig kommer ut. Der er fundet forskere der inde». Jeg har lest diktet i Holger Begtrup's utgave av Grundtvigs utvalgte verker. Diktets første og siste strofe lyder slik:

Guds Fred! Hvor I bygge
Paa Mark og paa Fjeld,
I bøgenes Skygge,
Ved Elvenes Væld
Guds Fred over Skoven,
Hvor Stammerne staae!
Guds Fred over Voven,
Hvor Snekkerne gaae,
Som ankre, som flage
Paa festlige Dage
Som end tone Fædrenes Flag!

312

Mens Markerne bølge
Med staaende Korn,
Mens Fuglene følge
Det gamle Skov-Horn,
Mens Krøniken rækkes
Og tækkes de Smaa
Om Dagen end stækkes,
Og Slæderne gaae
Syng lavt over Skoven
Syng høit over Voven:
Guds Fred over Folket i Nord!!

Grundtvig lyser fred over hele den skapte verden. Sune Auken skriver i sin avhandling:

«Derfra fortsætter Nyaars-Morgen over i en art karakteristisk av Gudsfreden, der betoner dens karakter af historie og åbenbaring: Den har været hos fædrene, som digtet lige har betonet nutidens samhörighed med, og den er Guds fred, fordi den er guddommelig i sit udspring, som er Kristi forsonergjerning. Strofen betoner fredens både transcendent og immanente karakter ved at omtale den både som herskende i kærlighedens rige og som klingende igennem mennesket».

Grundtvig tenker dialektisk, i motsetninger: liv – død, lys – mørke, sannhet – løgn, men altså også slik Sune Auken meget viktig påviser, i motsetningen eller kanskje bedre vekselvirkningen, historie – åpenbaring. Grundtvig kan lyse fred over alt det skapte, over historien, over mytologien, over menneskelivet og folkelivet, fordi alt har det guddommelig opphav eller utspring, og det guddommelige viser seg dypest sett i Kristi forsonergjerning. Det er Kristi oppstandelseskraft som Erik A. Nielsen viser til, som bryter gjennom. Når Grundtvig gjennom arbeidet i 1830-årene omsider når fram til en endelig avklaring på begrepet «det levende ord», dreier det seg om ordets kristologiske karakter, hevder for eksempel Christian Thodberg. Kristus er nærværende i ordet, derfor kan «det levende

ord» bryte gjennom fastlåste holdninger og skape noe nytt, slik mange folkehøgskolelærere har opplevd.

Grundtvigs mest kjente «slagord» «Menneske først, kristen så», blir på denne bakgrunnen lett å forstå. Det folkelige er et vilkår for det kristelige. Evangeliet kan slik Grundtvig ser det, bare gripes av frie mennesker som lever i kjærlighet til folk og fellesskap, som «bygger på mark og fjell», som fryder seg over «Skoven» og «Voven». Grundtvigs vei fra «Nyaars-Morgen» i 1824 til «Nordens Mytologi» i 1832 handler om forståelsen av forholdet mellom det historiske og det guddommelige, mellom det mytologiske og det teologiske, eller mellom det menneskelige og det kristelige.

Sune Auken hevder i sin avhandling at mytologien skal forstås antropologisk, ikke teologisk. Vi kan ifølge Grundtvig gå til mytene, til historien, til det menneskelige for å finne ut av hvordan et folk har anskuet verden, men ikke for å få svar på dype religiøse spørsmål. På anskuelsen, den mosaik-christelige anskuelsen, kan man drive en utmerket folkehøgskole der det levende ord kan bryte gjennom murer og skape nytt liv. Grundtvigs transcendent ligger i at under anskuelsen befinner det seg en kristologisk oppstandelsestro: «Hvad Solskin er for det sorte Muld, er sann Oplysning for muldets Frende. Langt mere verd end det røde Guld, det er sin Gud og sig selv at kjenne», synger vi i folkehøgskolen. «Nyaars-Morgen», strofe 11 lyder slik:

Thi bandt jeg dig gjerne
Af Straaler en Krands,
Høihellige Stjerne,
Som skjuler din Glands;
Du Soel under Dække,
Lys-Billed af Ham
Der sig lod paalægge
Vort Aag og Vor Skam,
I Støv lod sig svøbe
For Støvet at døbe
At klare med Ild og med Aand!

Sune Auken skriver følgende om denne strofen: «Når solen spejler sig i havet, oprettes der en forbindelse imellem en højere verden, som i sidste ende er forbundet med Kristus, og den nordiske verden, digtet bevæger sig i. Grundtvig kan byde sine fæller Guds fred, fordi Hans sol skinner over verden, og verden modtager den med glæde».

«Hva er sol og frihet i pandemiens tid i et grundtvigsk perspektiv», lød bestillingen til denne artikkelen. Med «Nyaars-Morgen» vil Grundtvig frydefullt si til oss at Guds sol skinner over verden, og at ikke noe kan hindre denne sol å skinne. Grundtvigs transcenderende frihetsperspektiv ligger i at det er forbindelse mellom den verden vi lever i og som han lyser Guds fred over, og en høyere verden. Kosmologien trumfer antropologien!

Med stor fare for å banalisere vanskelige problemstillinger, vil jeg hevde at noen av konspirasjonsteoriene vi har sett vokse fram i det siste, særlig de som ender med aggressiv vaksinemotstand og bortforklaring av pandemiens realiteter, har sin dypeste grunn i en manglende grundtvigsk transcendens. En eksklusiv immanens i Taylors forståelse blir utilstrekkelig. Botemiddel mot pandemisk depresjon er samtalen, det levende ord, der forsteiningen brytes ned og nytt liv oppstår.

ARILD MIKKELSEN har studert musikk, idehistorie og norsk, var i 10 år leder av Norsk Folkehøgskolelag, har vært norsk lektor ved Nordens Folkelig Akademi, og rektor på Buskerud Folkehøgskole.

I Østen stiger solen opp,
den spreder gull på sky,
går over hav og bjergetopp,
går over land og by.
Den kommer fra den fagre kyst,
hvor paradiset lå;
den bringer lys og liv og lyst
til store og til små.
Den hilser oss ennå så smukt
fra Edens morgenrød,
hvor treet stod med evig frukt,
hvor livets vell utfløt.
Den hilser oss fra livets hjem,
hvor størst Guds lys opprant
med stjernen over Betlehem,
som østens vise fant.
Og med Guds sol utgår fra øst
en himmelsk glans på jord,
et glimt fra paradises kyst,
hvor livets abild* gror.
Og alle stjerner neier seg,
hvor østens sol går frem:
Den synes dem hin stjerne lik,
som stod ved Betlehem.
Du solers sol fra Betlehem!
Ha takk og lov og pris
for hvert et glimt fra lysets hjem
og fra ditt paradisi! Ingemann

***

Ja, Christen eller Hedning, Tyrk eller Jøde, ethvert Menneske, der bliver sig sin aandelige Natur bevidst, er sig selv en vidunderlig Gaade, at han støder visserlig Intet fra sig, blot fordi det er underligt og synes uforklarlig som han selv, nei, det Underlige drager ham tvertimod nesten uimodstaaelig til sig, fordi det i grunden ligner ham.

Grundtvig

Høvdinger eller folkebevegelser – hvorfor fikk vi folkehøgskoler?

TOR GRØNVIK

Jeg har skrevet artikler og holdt mange foredrag om folkehøgskolens historie. De har gjerne tatt utgangspunkt i kjente pionerer, som Grundtvig, Christen Kold og Hermann Anker, eller han som kalles «den kristne folkehøgskolens far» i Norge, Asbjørn Knutsen. Spennende, imponerende personer med visjoner og pågangsmot, utholdenhet og organisatoriske evner. Men jeg kan ha vært med på å sementere en misforståelse. For var det de som oppfant folkehøgskolen? Var det de som ga oss den? Tenk om Grundtvig døde som barn, Kold aldri var født og Anker hadde gått i sin fars fotspor som industrieier. Poenget i denne artikkelen er at jeg tror en skole av folket og for folket ville ha kommet likevel, omtrent på den tiden den kom. Kanskje ville den blitt hetende folkehøgskole?

Svanøy i Sunnfjord

Folkehøgskolens offisielle historie starter med Røding højskole i Danmark i 1844. Men den kunne startet 25 år tidligere, på Svanøy i Sunnfjord. På begynnelsen av 1800-tallet var det ett av kraftsentrene for den haugianske bevegelsen. Svanøy var et foregangssted for tidsmessig jordbruk, det var sagbruk, båtbyggeri og saltkokeri. Mange så også behov for opplysning og skolegang ut over det den tids allmueskole tilbød. Omkring 1820 var en gruppe i gang med å planlegge en skole for ungdom. De hadde støtte fra flere stortingsrepresentanter og godkjenning fra bi-

skopen. Vi vet at det var kontakt mellom haugianere i Norge og grundtvigianere i Danmark, men dette var flere år før Grundtvigs skoleskrifter der han tok til orde for en «folkelig højskole», så det er usikkert om inspirasjonen på Svanøy kom direkte fra Grundtvig. Kanskje er det riktigere å si at behovet for en ny type skoler var i ferd med å vokse fram i flere land. Skolen i Sunnfjord ble det ikke noe av. Kanskje var ikke tiden riktig kommet enda?

Tiden er kommet

Den franske dikteren Victor Hugo sa at ikke noe er sterkere enn en ide hvis tid er kommet. Men hva betyr det? En ides tid kommer ikke bare fordi noen formulerer den og ideen er god og overbevisende i seg selv. De politiske, økonomiske og kulturelle omstendighetene må også ligge til rette. Når ideen blir overbevisende uttrykt av noen med muligheter til å omsette den til handling, har ideen funnet sin tid. Her skal jeg prøve å si noe både om den tiden og om den ideen som gjorde folkehøgskolen mulig.

En invasjon av hærer kan motstås,
men ikke en ide hvis tid er kommet.

Victor Hugo (1802-1885)

Fra allmue til folk

Opplysningstiden sist på 1700-tallet sådde tanken om opplysning og kunnskap som en vei ut av et liv i umyndighet. Tidlig på 1800-tallet vokste Romantikken fram og med den forestillingen om folkenes egenart og iboende kvaliteter. Allmuen, folk flest, gikk fra å bli betraktet som en konturløs underklasse til å være bærere av samfunnets dypeste og beste verdier. Det folkelige ble spennende og interessant, noe å ta vare på og bygge på. Folkelig ble et honnørord, som i folkeeventyr, folkemusikk og folkedrakter. De dannede klasser så med nye øyne på folket, og folket fikk selvrespekt og et nytt syn på seg selv og sine muligheter.

Wikimedia Commons

Adolph Tidemands kjente maleri av et haugiansk husmøte (1848)

En ide om frihet

Den ideen, den tidsånden, som etter hvert også løftet fram folkehøgskolene, handler om frihet. Om frihet til å ytre seg, om forsamlingsfrihet og religionsfrihet, om rett og muligheter til å ta egne initiativ i samfunnet, ikke bare vente og håpe at myndigheter og øvrighet skulle tillate eller legge til rette.

Hans Nielsen Hauge (1771-1825) var forkynner og gründer og ble opphav til en hel bevegelse av «haugianere» i store deler av landet. De var på mange måter forløpere for den frihetsbølgen som skulle komme. Folk sluttet seg til Hauge og bevegelsen i begeistring, men myndighetene var ikke klare for dette. Det var

verken yringsfrihet eller forsamlingsfrihet. Konventikkelplakaten fra 1741 forbød oppbyggelige forsamlinger hvis ikke presten var til stede eller hadde gitt sin godkjenning. Det var tilsvarende begrensninger for andre typer forsamlinger. Hauge ble flere ganger fengslet for brudd på denne loven. Den ble opphevet i Norge i 1842, og det åpnet formelt for forsamlingsfrihet i landet.

Med Hans Nielsen Hauge vaagnede
Folkeandaen i Norge.

N.F.S. Grundtvig (1783-1872)

Nedenfra og opp

Stadig flere bevegelser i samfunnet begynte å gå nedenfra og opp. Folk med felles interesser slo seg sammen i foreninger og selskaper. Dette skjedde i stort omfang fra midten av 1800-tallet. Man snakket om «assosiasjonsånden» som bredte seg over landet. Den økte friheten ble brukt til å organisere seg for å oppnå noe i fellesskap som den enkelte ikke kunne klare alene eller sammen med de nærmeste. De kristne lekmannsorganisasjonene var blant de første med sine misjonsforeninger. Men arbeiderforeninger og avholdsforeninger var også tidlig ute. Etter hvert kom alt fra idrettslag og sparebanker til fagforeninger og politiske partier. Det begynte som regel med lokale foreninger, noen dannet etter hvert nasjonale overbygninger. I 1850 var det registrert ti nasjonale foreninger i Norge, i 1900 var det 154.

Opplysning gir frihet

Dette er Nasjonalromantikkenes epoke, men den hadde arvet Opplysningstidens tro på at opplysning og frihet

Folkeopplysningen midt på 1800-tallet gikk delvis under radaren for «den dannede klasse»:

Folkeopplysningsselskabets fortjente Bestyrelse har kunnet omsprede lærerige Skrifter i meget betydelige Oplag. Private Forlæggere have kunnet finde sin Regning ved at forsyne Landet med Skole- og Folkebøger af større eller mindre Værd, og endelig have Aviser i stedse voxende Antal og Omfang kunnet vinde Indgang hos alle Samfundsklasser, endog i de mest afsidesliggende Egne. Der gives Smaa-bøger, hvis Tilstedeværelse endog neppe er den dannede Klasse af Nationen bekjendt, men som dog afsættes fornemmelig paa Vestlandet i mangfoldige tusinde Exemplarer, og visse for Almuen bestemte Blade, navnlig Almuevennen, have et overmaade stort Abonnentantal.

Historieprofessor Ludvig Daae, 1865

hører sammen. Fra midt på 1800-tallet vokste det fram en rekke institusjoner og foreninger for folkeopplysning. Blader som Folkevennen og Allmuevennen gikk i store opplag, i tillegg til en rekke småskrifter om aktuelle emner for menigmann. I 1875 kom det ut 87 aviser i Norge. Det var et sug etter utdanning og opplysning i samfunnet. Det er i dette klimaet folkehøgskolene vokser fram. Folk hadde fått tro på å ta saker i egne hender. Og når det mangler et skoletilbud for ungdom av folket, kan man jo prøve å starte en skole selv!

Grundtvigianismen

I Danmark ble grundtvigianismen en bred folkebevegelse, med innflytelse og inspirasjon til kirkelivet så vel som til samfunnsliv, kultur og næringsliv. Ikke ulikt den tidlige haugianismen i Norge. Folkehøgskolene i Danmark vokste i stor grad fram fra denne bevegelsen. I Norge ble grundtvigianismen aldri noen folkelig grasrotbevegelse, og de første folkehøgskolene her manglet derfor den brede, folkelige støtten som de danske hadde. Med noen lokale unntak forble grundtvigianismen i Norge mest en prestebevegelse. Det er flere grunner til det, og en av dem er at plassen allerede var opptatt. Her fantes det allerede en religiøs grasrottradisjon fra Hans Nielsen Hauges tid, en pietistisk, lavkirkelig vekkelseskristendom som vokste seg sterkere i siste halvdel av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet. I det grundtvigske kirkesynet sto presten og sakramentene sentralt. Men prestene var embetsmenn, og de folkelige bevegelsene i tiden dreide seg om å begrense embetsmennenes makt på mange områder i samfunnet. Lekmannsbevegelsens lavkirkelige program passet bedre inn i denne kampen enn det grundtvigske.

Cristopher Bruun (1839-1920) skrev boka «Folkelige grunntanker» som ble et tidlig programskrift for folkehøgskolene i Norge. Han hadde besøkt flere folkehøgskoler i Danmark og startet selv folkehøgskole i

Sel i Gudbrandsdalen i 1867. Den flyttet til Gausdal som Vonheim i 1875. Han så at det trengtes et samspill mellom visjonene og sterke folkebevegelser for at folkehøgskolene skulle lykkes. I boka presenterer han de grundtvigske skoletankene og argumenterer sterkt for dem som noe Norge og norsk ungdom trenger. Så peker han på at i Danmark er folkehøgskolene sprunget ut av grundtvigianismen som en «mektig åndelig bevegelse» som strekker seg over nesten alle åndslivets områder og gjennom alle lag i samfunnet. Han konstaterer at den grundtvigske bevegelsen i Norge er liten i sammenligning. Hvis folkehøgskolene skal få en tilsvarende betydning som i Danmark, skriver Bruun, må det komme en lignende bevegelse her som kan bære den. Det behøver ikke være den samme som den grundtvigske, men den må, som den, kunne omfatte både kristendommen og det menneskelige. «Den måtte kunne føre kristendommen inn i et fritt og fyldig og kraftig menneskeliv, som hadde rom for det sanne i vår tids tanker.»

Kristne folkehøgskoler

Styrken til de kristne folkehøgskolene var nettopp at de vokste fram fra sterke, folkelige bevegelser. Den første av de «kristelige ungdomsskolene» startet i 1893, med **Asbjørn Knutsen** (1842-1917) som styrer og het «Notodden utvidede praktiske ungdomsskole». Han hadde lekmannsbevegelser i Telemark i ryggen. Skolen flyttet seinere til Gvarv og tok navnet Sagavoll. Knutsen og mange med han hadde opplevd at folkehøgskolen kom utenfra (fra Danmark og dansk kultur), amtskolen kom ovenfra (fra myndighetene), men at ungdomsskolen vokste fram fra «den åndelige grunnen i folket». De kristelige ungdomsskolene, seinere de kristne folkehøgskolene, var seg bevisste å stå i en grundtvigsk pedagogisk tradisjon med sine undervisningsmåter, men bygde på de kristne lekmannsorganisasjonenes kirke- og kristendomssyn.

Disse organisasjonene var en solid base å bygge skoler ut fra. Det var mange medlemmer, med omsorg for skolene og offervilje for en god sak. Skolene hadde det som danske grundtvigianere ville kalt et «bakland» av støttespillere, med lojalitet og et eierforhold til «skolen sin». Det ga seg uttrykk i økonomisk støtte, i forbønn og i praktisk innsats. Mange av skolene fikk for ek-

sempel gode tilskudd av landbruksvarer fra de mange bønderne i bevegelsene. Dessuten utgjorde organisasjonene i seg selv en base for elevrekruttering.

Sunnfjord folkehøgskule

Drømmen om den folkelige skolen for ungdom i Sunnfjord måtte vente lenge. Men historien illustrerer denne artikkelens poeng: I 1892 startet folk fra bygder i Sunnfjord Ungdomsvennernes Forening med formål å samle støtte og reise penger til en skole for ungdom. Fra 1897 utga de bladet Ungdomsvenen. En tid fungerte det nærmest som lokalavis, det utkom ukentlig, i avisformat og med lokale annonser. Etter ti års innsats, i 1902, var støtten og økonomien god nok til at Sunnfjord ungdomsskule, dagens Sunnfjord folkehøgskule, kunne starte. Den lå i Naustdal, og foreningen var eier. I 1910 flyttet skolen til Førde og Sunnfjord Indremisjon overtok skolen.

Fra 2012 og framover har det årlig vært ett, to eller tre hundreårsjubileer for kristne folkehøgskoler her i Norge. Det reflekterer et tiår tidlig på 1900-tallet med en enorm skolesatsing fra kristenfolket og deres organisasjoner. Det sier noe om kreftene som kan utløses når en ide har funnet sin tid. Det må finnes noen som har ideene, noen som formulerer visjonene, noen som kan både motivere og organisere. Men energien må komme fra et folkelig engasjement som tar sin frihet i bruk og er villig til å satse for å se ideene virkeliggjort. Vi ville ikke hatt folkehøgskoler uten de folkelige bevegelsene.

TOR GRØNVIK har vært lærer, inspektør og rektor på Hurdal Verk folkehøgskole. Fra 1996 til 2018 var han daglig leder av Noregs Kristelige Folkehøgskolelag og Informasjonskontor for kristen folkehøgskole. Han har skrevet en rekke artikler om folkehøgskolens historie

En kortere versjon av artikkelen er tidligere trykt i «Steg», den kristne folkehøgskolebevegelsens magasin, nr. 1-2021.

Kiærligheds-Ideen Om Grundtvigs støtte til Clara Raphael og Mathilde Fibiger

SYNNØVE SAKURA HEGGEM

Det ble skandalesuksess i det litterære og politiske miljø i Danmark da den 20 år gamle Mathilde Lucie Fibiger (1830-1872) fikk utgitt sin første bok, brevroman *Clara Raphael, Tolv Breve* i 1850. Boka vakte enorm oppsikt. Det var Johan Ludvig Heiberg som publiserte boka, og skrev forordet. Han trakk seinere tilbake støtten. Striden som fulgte ble kalt «Clara Raphael-feiden». Etter å ha utgitt to romaner til, og blitt utstøtt av det bedre borgerskap, ga hun opp å skrive. Hun ble ansatt som telegrafist, Danmarks første kvinnelige tjenestemann. Fibiger døde bare 41 år gammel.

Clara Raphaels Tolv Breve og Mathilde Fibiger (1830-1872)

I *Clara Raphael. Tolv Breve*, lar forfatteren en ung guvernante i provinsen skrive til sin venninne om hvordan livet på landet fører til at hun vil gjøre kvinnenes frigjøring til sitt livs oppgave. Guvernanten skriver i et av brevene: *Er det med rette at de halve Mennesker (halvparten av) ere udelukkede fra al aandelig Beskjæfti-*

gelse? Eller har virkelig Vorherre skabt os af et ringere Stof end Mændene? Clara, hovedpersonen i romanen, velger bort seksualitet og ekteskap. Hun får sin elskede baron Aksel med på ideen om en spirituell relasjon mellom kvinne og mann. Boka handler om kvinners manglende utviklingsmuligheter, og speiler det demokratiske og nasjonale oppbrudd i Danmark, på den tiden da eneveldet ble avskaffet.

Fibigers andre roman, *En Skizze efter det virkelige Liv* (1853), ble tatt godt i mot av anmelderne, men skaffet henne verken økonomisk gevinst eller litterær anseelse. Hennes siste roman, *Minona* (1854) tok opp incest som hovedtema. Det er en filosofisk roman om kjærlighets og kjønns fangenskap i et patriarkalsk samfunn. Hun skrev også en artikkel – «Den Ensommes Hjem» – om enslige arbeidende kvinners hjemmeliv, i *Tidsskrift for hemmet* i 1869. I 1870 skrev hun i samme tidskrift en omtale av prinsesse Leonora Christinas (1621-1698) nylig utgitte (1869) selvbiografi *Jammersminde*.

Mathilde Fibiger tok avstand fra deler av det moderne gjennombrudds kvinnefrigjøringsidealer. Hun ville skape frihet for kvinner til å utvikle deres egen identitet på like fot med menn, men ønsket ikke at de skulle «bli som menn»². Med sitt livs kamp for kvinners utdannelse, utvikling og selvstendighet, ble hun den første betydelige talskvinne for likestilling mellom kvinner og menn i Danmark.

Clara-Raphael-feiden

Striden strakk seg over første halvdel av 1851. Ytterfløyene i politikken avviste kvinnefrigjøringsprosjektet. Høyrefløyen var representert blant andre av forfatterne Meir Goldschmidt og Jul.Chr. Gerson, som forsvarte rollene slik de var. Frederik Dreier representerte venstrefløyen, og så på den sosiale revolusjon som mye viktigere enn kvinnesak. De som sto mellom, og i større eller mindre grad støttet utgivelsen, var reformorienter-

te sosialister som Rudolph Varberg, liberale, som forfatteren Hans Egede Schack, konservative som Grundtvig, og feminister som Fanny Normand de Bretteville, Pauline Worm og Athalia Schwartz. Mathilde Fibiger utga selv to skrifter som innlegg i debatten, «Hvad er Emancipation?» og «Et Besøg».¹

Mathilde Fibiger på Rønnebækholm hos Marie og Nikolai. Her skriver hun på *En Skizze efter det virkelige Liv* sommeren 1852

Godseier Marie Tofts herregård Rønnebækholm ved Næstved. Grundtvigs skrivestue Vennligheden i forgrunnen. I dag er stedet kunstmuseum. Grundtvig hadde på denne tiden møtt sin store kjærlighet, godseierfrue Marie Toft. De giftet seg i oktober 1851. Sommeren 1852 inviterte de Mathilde Fibiger til å bo noen måneder på godset for å få skrivefred. Der arbeidet hun med sin andre roman. En maidaig i 1854 ga Marie liv til sønnen Fredrik Lange Grundtvig, som siden emigrerte til USA. Marie døde i barsel. Bildet av Grundtvig og sønnen viser en dypt sorgende far.

En lykkelig, lille Bog ...

Hva var det som fikk Grundtvig til å se en Skjoldmø, en Fugl Fønix og en Freja i den opposisjonelle kristendoms-, manns- og samfunnskritiske Mathilde Fibiger?

I fortsettelsen presenterer jeg deler av hans argumentasjon, slik den kommer fram i tidsskriftet *Danskeren* (1851). Den 17. mai berører han temaet i artikkelen «Dansk Oplysning».² Den 24. mai anmelder han boka i artikkelen «Clara Raphael»³, og skriver en tredje artikkel 11. oktober, hvor han kommenterer hennes skrift «Et Besøg», kalt «Besøget af Clara Raphael».⁴ Grundtvig innleder med å gjøre boken og forfatterens stemmer, samt mulige lesere, til likeverdige samtalefigurer, uavhengig av kjønn. Han beskriver sin egen reaksjon, og konkluderer med å kalle verket «en lykkelig lille Bog». Den er «Menneskelig», sier han, og unngår gjengs maskulin fristelse til å rose kvinner opp i skyene (eller overse):

Dette, at skrive en Bog bag Øret betyder nu hos mig at høre efter, hvordan det beskrevne Ord vilde lyde, naar Mand eller Kvinde tog det paa sine Læber, hvad det da vilde være Udtrykket for og hvad Indtryk det da vilde gjøre paa et ordenligt Menneske, og saaledes skrev jeg da «Clara Raphael» bag Øret som en af de faa menneskelige Bøger, der skrives nuomstunder. Læseren vil maaske finde, at dette er en meget fattig Roes paa en Tid, da «guddommelig» synes at være det mindste, man kan sige enten om det «smukke Kiøn» eller om en Morskabsbog, naar man vil rose dem; men Læserinden haaber jeg vil føle, det er allerede store Ting, naar man med Sandhed kan sige om en Bog, hvad man langt fra kan sige om enhver, der har Næsen mellem begge Øinene, at den er «menneskelig», og i alt Fald vedkiender jeg mig, paa eget Ansvar, denne Synsmaade.⁵

Hva betyr det å ta andres tekster på alvor? Grundtvig vil unngå Fibigers mulige anklage om dikteres tilbøyelighet til å lage «Aften-Underholdning» av an-

dres smerte. Han vil heller ikke gå i fella med å spille «barmhjertig Samaritan». Da er det mer respektfullt å kommentere nøkternt enighet og uenighet med «denne spekulative Philosophinde»:

Derfor vil jeg, vistnok ikke spille «den barmhjertige Samaritan» hvad der saameget mere vilde bekomme mig ilde, som det Blæk, der vil giælde for «Olie og Viin» har intet at klage, naar det udlees, men ganske tørt vil jeg sige, baade hvad jeg synes om og hvad jeg ikke synes om hos den lille spekulative Philosophinde, der vil have alle Dannekvindens Døttre til at philosophere med sig, eller dog til at indrømme, at en «Clara» eller «Mathilde», som baade tør og vil «gaae ene» i aandelig og hjertelig Forstand, var «Mønsteret for Kvinder» eller var Kvinden, som ene tilbørlig skattede og vilde med Tiden komme til at forstaa sig selv.⁶

Grundtvig har merket seg henvendelsen til kvinner generelt, og ønsker seg dette perspektivet fordypet og utvidet. Han vil mye heller diskutere det som hører til «Menneskets Selvbevissthet» og «Aandens Verden» med fritenkere som Clara og Mathilde, enn med alskens tankeløse og ufrie mennesker. Han ser en litterær figur og en forfatter som taler representativt for sitt eget kjønn på hele menneskehetens vegne, dermed er det duket for uenighet med hensyn til frigjøringsstrategier:

Uagtet jeg derfor inderlig ønsker alle Smaapiger, baade for deres egen og for deres Velynderes, altsaa hele Menneskehedens Skyld, at de maae gaae langt dybere og bedre i sig selv end de foreliggende Breve beskriver, og uagtet jeg er vis paa, at da bliver de aldrig saadanne «Fritænkere» som «Clara» og «Mathilde», saa finder jeg dog selv saadanne Fritænkere meget rimeligere at tale med og deres Breve meget læseligere, end dem og deres, som enten er tankeløse eller «Træltænkere» om alt hvad der hører til Aandens Verden og Menneskets Selvbevidsthed.⁷

Opplysningsværkets sanne Skjoldmø

Fibiger representerer «Dannekvinnen», og som dansk representerer hun intet mindre enn menneskeheten («Menneske-Hjertet»). Fordi hjertemetaforen har vært knyttet til de nære relasjoner, hjemmets domene og kvinner i særdeleshet, er det avgjørende for Grundtvig å vise at hjertet som metafor mister sin kraft hvis den ikke (ikke minst gjennom de nære relasjoner når de er sanne og sunne) representerer noe større, ja noe universelt. Når derfor kvinner lar sin egen sak smelte sammen med det universelle «Menneske-Hjertet», gjør verden vel i å lytte. Bare slik blir hjertemetaforen og levd liv bekræftende, utvidet og utviklende:

Ligesom nemlig «K v i n d e n» under alle Himmelegne har været det levende Udtryk for M e n n e s k e - H j e r t e t, som det virkelig var tilfælde, saaledes er jeg vis paa, at D a n n e k v i n d e n helst af alle Kvinder lader s i n S a g sammensmelte med H j e r t e t s S a g, og vil kun som en S k j o l d m ø værge sig mod den Trældom, Mishandling og Forhaanelse, som M e n n e s k e - H j e r t e t hverken forholdsviis har forskyldt eller kan taale, og alt dette maa af sig selv falde bort, naar dansk Oplysning faar sin Morgenrøde, thi seer kun Dannekvinden, hvilke Rettigheder hun paa H j e r t e t s Vegne har baade at tilegne sig og at hævde, da vil hun sikkert baade have Mod og faae Lykke til at hævde sig dem paa den allerlæmpeligste men ogsaa allergrundigste Maade ...⁸

Hvorfor får ikke kvinner ta del i «Opplysningsværket»? Mannsdominert kvinnesyn står i veien, sa en opprørt Grundtvig på eget kjønns vegne. Det avslørende kvinneblikk har han for lengst oppdaget gjennom kvinners informerte, oppgitte og overbærende smil. Dårlig skjult mangel på selvforståelse og forståelse av kvinner viser seg i menns vendinger om at «hjertet løper lett av med kvinner», eller at de «taper Hovedet». Hodet, som oven i kjøpet er opplysningsverkets herre, fortviler Grundtvig.

Ser ikke mennene, gamle som unge, at de er avslørt, og verken forstår seg selv eller det overordnede «Oplysningsværket», fortsetter han. Ser de ikke at det slett ikke er kvinners lidenskap som er problemet? På grunn av menns uforstand har kvinner blitt begrenset til de deler av «Hjertets» virksomhet som hører til de nære systemer: hjemlige relasjoner. Tilbake stod de «sprenglærdes» engstelige forestillinger om «Hjertets dunkle Hemmeligheter». Verre kan det ikke bli:

Hvad der nu hidtil har gjort Dannekvinden sky for Oplysnings-Værket, det er, efter mine tanker, især den grundfaste Paastand, der er udraabt for en uimodsigelig Grundsandhed, at Hjertets, M e n n e s k e - H j e r t e t, kunde man i O p l y s n i n g - S a g e n aldrig egne, men maatte med Magt bringe til Taushed, da det ellers løb af med en, saa man t a b d e H o v e d e t og som i allehaande «l i d e n s k a b e r s» Vold, som nødvendig fører os til det yderste Mørke, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel. Vel har jeg nemlig tit seet Dannekvinden smile meget betydningsfuldt baade over de unge og de gamle Herre, naar de udmalede deres «Frygt og Bæven» for at H j e r t e t skulde løbe af med dem og at de skulde t a b e H o v e d e t, og jeg har tit hørt hende sige temmelig spidst, at det havde vist i n g e n N ø d; men hun har dog vist fundet, at hun t u r d e i k k e t r o d s e denne, som det syndes a l l e H e r r e r n e s urokkelige Grundsætning, skjøndt hun godt følte, der var enten slet ingen Ting eller noget meget stygt og følt i den, saa hun havde ingen anden udvei end at frabede sig al den sprænglærde Oplysning om det stakkels Hjertes dunkle Hemmeligheder, og see til i Stilhed at bringe de Herrer, Hjertets muelig kunde løbe af med, til mindeligt Forlig om Hjertets n æ r m e s t e Anliggender, som vi alle ved er det h u s l i g e Forhold mellom B r u d o g B e i l e r, F o r e l d r e o g B ø r n, S y d s k e n d e og gode V e n n e r.⁹

Kan kvinner «staa ene i Selskabet og gaae ene baade i Kirken, i Skolen og i Læse-Værdenen»?

Ja, hevder Grundtvig. For at ikke åndsforlattheten blant høylærde og andre mektige menn skal ta helt overhånd, krever tiden at i det minste en kvinne i «hver Folkekreds», altså verden over, tar mot til seg, med alt det koster av tapt ære og lykke – for sannhetens og menneskehjertets, altså utviklingens skyld:

...og kan i vore forskruede og opsminkede Dage neppe hævdes, med mindre i det mindste een Kvinde i hver Folke-Kreds tager «Mod og Mands-Hjærte» til sig, og, under vore urimelige, for Sandheden og Menneske-Hjertet utaalelige Selskabs-Forhold, sætter sin Kvinde-Ære og Kvinde-Lykke paa Spil, ved at vise, at, naar galt skal være, da kan Kvinden, ligesaa vel som Manden, staae ene i Selskabet og gaae ene baade i Kirken, i Skolen og i Læse-Værdenen, uden at være nær saa fortabt, mismodig eller aandforladt, som de fleste høi- og vel-ærværdige, høilærde og høitoplyste Mandfolk, Læremestre og Bogmagere.¹⁰

Hva er det som er så galt med mennene? Ikke lite, ifølge Grundtvig. De har med stor uforstand pålagt kvinner vilkårlige og skadelige bånd, og sin egen oppskrift for opplysning. De har rett og slett ikke forstand på menneskelivet i sin alminnelighet, hamrer han løs. Kvinner har blitt påvirket, langt inn i eget frigjøringsprosjekt, til å ville kopiere menns plikter og rettigheter, og å se ned på for eksempel «moderlighet»:

Har nemlig Skolemesteren, naar der skulde skrives Stil om den «kvindelige Dannelse» lært Pigebarnet at slaae en Streg over «Moderligheden», som noget, det enten ikke var «passende» for Kvinden at tænke paa, endsige at skrive om, eller som dog hørde til det «sandselige», der ikke ved den «høiere» Dannelse kunde komme i Betragtning, da er jo intet rimeligere, end at Pigebarnet, naar hun tager sig den Frihed at tænke selv over Forholdet mellom Mand og Kvinde, og er kiæk nok til at skrive som hun tænker, da ogsaa lader Moderligheden udenfor Betragtningen og kommer saa let til den skiæve Paastand, at Kvinden burde have den samme Stilling, de samme Pligter og Rettigheder som Manden, kommer endog nødvendig dertil, da Mændene, dels af Storagtighed, dels av Svagheds-Følelse og især af Uforstand paa hele Menneske-Livet, med den samme Høitidelighed, som de naturlige og nødvendige Baand kræver, og tit med dobbelt Strængighed har paalagt Kvinders Liv og Virksomhed aldeles vilkaarlige og skadelige Baand.¹¹

Fibigers kristendomskritikk

Grundtvig oppfatter Claras kristendomskritikk mer i tråd med enn i motsetning til kristendommens hovedsak: Guds Rike. Hun er i en annen liga enn fromme geistlige som skrifte og ivrige kristne som vil omvende andre. Hvordan da? Hun er langt ærligere og mer oppriktig i sin sannhetssøken:

Clara bekiender nemlig selv, hvad ogsaa uden hendes Bekiendelse vilde være klart nok, at hun fatter slet ikke Christendommen, og hun har derfor heller slet ingen levende Forestilling om den «Opreisning af mange Fald» der er Kvindens Kæmpeliv endnu langt uundværligere end Mandens, men da man altid maa være et levende Menneske først, for at blive en levende Christen, saa er Clara aabenbar Guds Rige langt nærmere end baade Præsten, der skrifte, og Frøkenen, der vil omvende hende, uden endnu at have hen-

des levende Følelse af hvad Mennesket, skabt i Guds billede, selv under sit dybeste Fald er og maa være baade i Guds og sine egne Øine, og hvad aandelig hjertelig Sandhed, evig giennemgribende Sandhed, er og maa være for alle dem, der ikke skal gaae tilgrunde, ja fortæbes i den bundløse Afgrund i og med Løgn og Falskhed, som vi alle veed er og skaber luter bundløse Afgrunde i det yderste Mørke.¹²

Grundtvig er kjent for sitt uttrykk «Menneske først. Kristen så». Her ser vi et eksempel på hva det betyr. Han nøler ikke med å rangere presten som skrifte eller den misjonerende lærerinne som fjernere fra Guds Rike enn Clara. Når Fibiger skriver om forsonlighet som «Fandens Politi», kommenterer han at hun med rette vil til livs uekte, skadelig forsoning. Samtidig minner Grundtvig om en alternativ forsoningsmakt knyttet til kjærlighet, en som holder fast på sin mildhetsmakt, og overlater dommen til sannhetens makt. Han roser «Mathilde» når hun hevder at likegyldighet overfor «den store Kamp mellom Sandhed og Løgn», «Ret og Uret» er roten til alt ondt. Og han gir henne ubetinget ros når hun avslører «det mest uelskverdige av alt: » ... misundelig Egenkjærlighet».

Fugl Fønix

Grundtvig ser i Clara Raphael en sjeldenhet, en Fugl Fønix. En sval gjør ikke nødvendigvis noen sommer, men tenk om denne svalen er myten Idun forkledt i svalleham! Da bør hun hilse velkommen. Gjennom Mathildes penn, munn, røst og hjertelag skjer noe kvalitativt nytt – som har ligget i dvale:

Endelig er «Clara Raphael» saa dansk en Bog, at den midt i Danmark hører til de største Sjeldenheder, og er i mine Øine en «Fugl Phønix», som alle Skovens Fugle skal hilse med deres bedste Sang, thi vel siger Ordsproget at een Sval gjør ingen Sommer, men jeg har tiere bemærket og vil saa igien, at

det gjør en mærkelig Forskiel, om det er en sædvanlig Svale, eller det igrunnen er den bortførte Idunne, der, efter Mythen, kommer hjem i Svaleham, og det er «Clara Raphael» i mine Øine det bedste

Uttryk for, jeg endnu har seet paa Prænt.¹³

... men det er dog langt fra at være saa godt og tydelig et Varsel for Danskhedens Seier paa sine egne Enemærker, som en saadan lille kvindelig og ungdommelig Bog paa ganske usædvanlig godt Dansk, ikke blot hvad Pennen, men ogsaa hvad Munden og Røsten og Hjertelaget angaaer.¹³

Fugl Fønix er en nøkkelfigur i Grundtvigs symbolverden, hans kristne utviklingstenkning. Større attest kan han ikke gi. Han oppfatter seg selv som den siste i rekken av reformatorer, og peker på en feminin figur som neste reformativ (historiske, universelle) kraft. I kvinner generelt og spesielt, får han øye på det kommende.

Kiærligheds-Ideen

Fibiger beskriver «ulykkelig» kjærlighet både som det å elske noe som ikke er elskverdig, og å elske det som er litt elskverdig, langt over dets verdi. Å betrakte ulykkelig kjærlighet som det å ikke få det en ønsker seg, er noe helt annet. Fibigers tenkemåte kan lett oppfattes som ordspill eller «stikk». Men den er noe langt viktigere, fastslår Grundtvig. Hennes innsikt får andre «Skolemestre og Skoledrenges» lovtaler over kjærlighet til å blekne i mangel på skarpsindig hjertespråk. Å bryte staven over en slik frihetskjemper, må det advares mot:

Skulde, ja, vil ikke alle Nordboer med Aand vel vogte sig for at bryde Staven over s a a d a n n Skjoldmø, om hun end aabenhjertig tilstaaer sit «hendskab» og beviser det ved baade at glemme «Moderligheden» og at miskiende «Æ g t e s k a b e t s» virkelige Væsen? skal og vil vi ikke vogte os vel, naar vi har mindste Deel i den Aand, hvoraf vor deilige «F r e i a - M y t h e» udsprang, eller hvem seer ikke, at F r e i a netop er Idealet for en saadan nordisk Skjoldmø, der daglig deler halvt med O d i n paa V a l e n, men staaer og falder dog vitterlig med K i æ r l i g h e d s - I d e e n, og leder virkelig, i sin Fjederham, skiøndt h i d t i l forgiæves, allevegne om den Kiærligheds-Gienstand, som er e l s k v æ r d i g nok til ikke at f æ n g s l e men at frigjøre evindeligt!¹⁴

Den avgjørende kvalitet som Grundtvig ser i Fibigers prosjekt er selve kjærlighetsideen. Han hyller hennes nådeløse sannhetssøken, og ser hennes smertefulle avstandtaking. Han vet hva det koster, og han gjør henne likverdig ved å argumentere mot hennes asketiske frihetsstrategi. Fellesnevneren er: *Kiærligheds-Ideen*. I kraft av den er hun en ekte Skjoldmø, Fugl Fønix, en Freja-skikkelse. Freja er i Grundtvigs litterære univers kjærlighetsgudinne, alt ekte savns symbol. Hun gråter «Guldtårer». Hun er «Kristi Brud».

Grundtvig ser Fibiger som virkeliggjører av historiske, mytologiske og kristelige skatter som gjenoppstår i ny form. Hun blir et levende tegn på nødvendig kamp til klarhet over hva som fortjener menneskers betingelsesløse kjærlighet, det eneste som kan frigjøre, drive fram og sikre Oplysningsprosjektets sanne, universelle evolusjon («frigjøre evindeligt»).

SYNNØVE SAKURA HEGGEM er idehistoriker og Dr. theol på en avhandling om kjærlighet i Grundtvigs salmer. Hun har skrevet en rekke artikler og arbeider som sokneprest i Åmot, Sør-Østerdal. Se nettside: synnovesakura.net.

SKJOLDMØY

Skjoldmøyer er i norrøn litteratur kvinner som før i hærferd og deltok i kamp. De omtales i foraldarsagaer og hos Saxo. Fortellingene ender gjerne med at helten overvinnes dem og blir gift med en av dem. Skjoldmøyer har mye til felles med amasoner i gresk mytologi.

FRØYA

Frøya er den viktigste åsynjen, gudinnen, i Åsgård og i den norrøne mytologien. Hun er egentlig en av vane-ene, og hennes særlige ansvarsområde er erotikk, kjærlighet og fruktbarhet, men også død og seid, som er en form for magi og dyp kunnskap om livet og døden.

FUGL FØNIX

Fønix, en hellig fugl i gresk mytologi. Ifølge den greske historieskriver Herodot kommer fuglen Fønix hvert fem hundrede år fra Arabia til Heliopolis for å begrave sin far. Samtidig brenner den opp selv og stiger fornyet av asken. Fra 100-tallet tolket kristne diktere og kirkefedre myten om Fønix som et sinnbilde på Kristi død og oppstandelse, noe som også kom frem i det utbredte middelalderskriftet Physiologus.

IDUNN

(Fra norrønt *Idunn*, 'den fornyende, foryngende')

Idunn er en av åsynjene, gudinne, i den norrøne mytologien. Hun vokter et skrin med livgivende epler som alle æsene, gudene, er avhengige av for å oppnå evig ungdom og evig liv. Hun forbindes også med fruktbarhet. Idunn er gift med Brage som er kjent for sin skaldekunst. Ifølge Loketretten har de flere barn sammen.

¹ Opplysningene er hentet fra *Dansk kvindebiografisk leksikon* på internettside: www.kvinfo.dk

² Tidsskriftet *Danskeren* 1851, nr 20 (17/5), s 305-320

³ Ibid nr 21 (24/5), s 321-330

⁴ Ibid nr 41 (11/10), s 641-652

⁵ Ibid nr 21 (24/5), s 323-324

⁶ Ibid nr 41 (11/10), s 642-643

⁷ Ibid nr 41, s 646

⁸ *Danskeren* 1851, nr 20 (17/5), s 306

⁹ Ibid 309-310

¹⁰ Ibid 326.

¹¹ Ibid nr 41 (11/10), s 645-646

¹² Ibid nr 21 (24/5), s 327

¹³ Ibid, s 327-328

¹⁴ Ibid, s 652

Koronafri folkehøgskole!

DORTE BIRCH daglig leder for Informasjonskontoret for folkehøgskolen

Da alle folkehøgskolene var i gang etter juleferien var det ingen av skolene som hadde koronasmitte. Dette har vært svært imponerende og svært gledelig!

Det er skummelt å skulle beskrive dagens koronasituasjon i et blad der mye kan endre seg fra artikkelen blir skrevet og til bladet er ferdig i trykken. Når man i tillegg beskriver en fantastisk situasjon der ingen av folkehøgskolenes 7500 elever eller mange hundre ansatte har tatt med seg korona inn på folkehøgskolene, så får man et stort behov for å banke i bordet og slå

kors i taket mens man krysser alt man har av fingrer og tær.

Stengte universiteter, høyskoler og fagskoler

2021 startet med høyere smittetall og en pressemelding der regjeringen fortalte at universiteter, høyskoler og fagskoler ikke skulle få lov å starte opp med fysisk undervisning.

Regjeringen var samtidig klar på at folkehøgskolene skulle få starte opp som vanlig med mindre lokale smittevernmyndigheter mente noe annet. De aller fleste folkehøgskoler kunne derfor starte opp etter jul akkurat som de hadde planlagt det mens en håndfull skoler måtte vente en uke eller to.

Samlet for alle gjaldt at de var ekstra forsiktige i oppstarten. Elevene ble delt inn i grupper, mange skoler testet alle elevene, og det ble holdt avstand.

I tillegg hadde skolene nok hatt en god dialog med elevene før juleferien for å sikre at de 1) var ekstra forsiktige med hvem de var sammen med i juleferien, og 2) ikke kom tilbake på skolen dersom de hadde symptomer.

Foto: Vefsn folkehøgskole

Middag på Toppen

God planlegging

En av årsakene til at folkehøgskolene fikk lov å starte opp når de fleste andre skoleslag måtte ha digital undervisning, var det gode planleggingsarbeidet folkehøgskolene har vist.

En annen årsak er at folkehøgskolene hadde så lite smitte – og ingen smittespredning – i høst.

Flere har snakket om at folkehøgskolene hadde flaks som hadde så lite smitte i høst. Ja, det var nok noe flaks – man kan tross alt ikke gardere seg mot all smitte som elever eller ansatte kommer borti når de er hjemme hos seg selv. Men flaks handler også om god planlegging – og det hadde folkehøgskolene i bøtter og spann.

Heldige elever

Det er mange som har strukket seg lengre enn langt for å kunne gi elevene et så normalt år som mulig i år.

Folkehøgskoleelever er de heldigste ungdommene i Norge i år. De er de eneste som har kunne være sosiale med jevnaldrende. Det setter elevene nok stor pris på, spesielt når de prater med venner som lever i en helt annen, og mindre sosial, virkelighet.

Smittetallene går opp og ned, men nå er vaksinene på vei. De siste prognoser viser at alle over 18 år skal få tilbud om vaksine før sommerferien. Det skulle bety en ny og mer normal virkelighet for norske folkehøgskoler til neste skoleår – forutsatt at ikke mutasjoner stikker kjepper i hjulet.

Det er fortsatt mange ubesvarte spørsmål for alle som planlegger neste skoleår. Det gjelder spesielt studieturer til andre verdensdeler – verdensdeler som ikke får ta del i de samme vaksineprogrammene som vi er med i.

Det er stadig en krevende situasjon i landet, og ikke bare enkelt å planlegge for et nytt skoleår i 2021–22. Vi kan ikke puste ut enda, men folkehøgskolene har gjort en formidabel jobb med å gi elevene et flott, trygt og sosialt år. Bra jobba!

Dorte Birch har vokst opp i Danmark og fikk dermed Grundtvig inn med morsmelken. Siden ble det Norge og kommunikasjonsjobber i både Lånekassen, TINE og NOKUT. Siden 2008 har hun vært daglig leder for Informasjonskontoret for Folkehøgskolen

Syng i stille morgonstunder, syng Gud Fader lov og ros! Sjå, han gjerer nytt det under: kallar fram or myrkret ljøs! Sjå hans sol all skapning gylla, alt med liv og lovsong fylla, sjå hans kjærleiks smil i sky, sjå kvar dag hans nåde ny!

Elias Blix

No soli bakom blåe fjell sitt ljose andlet gøymer, og mørker over heimen fell, og jordi ligg og drøymer. Gud, lat di åsyn lysa ned, så heilag fred inn i vårt hjarta strøymer!

Elias Blix

Fager kveldsol smiler Over heimen ned, Jord og himmel kviler Stilt i heilag fred.

Berre bekken brusar Frå det bratte fjell, Høyr kor sterkt det susar I den stille kveld!

Ingen kveld kan læra Bekken fred og ro, Ingi klokke bera Honom kvilebod.

Så mitt hjarta stundar, Bankande i barm, Til eg ein gong blundar I Guds faderarm.

A.H.H.von Fallersleben

Samtale med Christian Hjortkjær

JOHAN LÖVGREN

Han er akademikeren som endte opp som folkehøgskolelærer og elsker det. Han har tatt doktorgrad på Søren Kierkegaard, men snakker heller med folkehøgskoleelever enn stiller til debatt på universitet. Han er teologen som tar med seg sin tro inn på folkehøgskolen for å møte elevene der de er. Christian Hjortkjær er en mann jeg veldig gjerne ville lære å kjenne – så jeg bad om en samtale.

Christian Hjortkjær er lærer på Silkeborg folkehøgskole i Danmark. Han har tittelen eksistenslærer fordi alle elever på Silkeborg må ved siden av skolens hovedfag (det vi ville kalle linjefag) ha eksistensfag. Det kan være psykologi, sosiologi, kunstfilosofi eller pedagogikk. Christian jobber med disse fagene. Hans spesialitet er å starte opp samtaler basert på Søren Kierkegaards tekster.

Det er mange ting som gjør Christian interessant. Han jobbet i flere år på Søren Kierkegaard Forsknings-senteret i København der han leverte sin doktorgrad i 2016. Årene siden har han funnet sin plass på Silkeborg folkehøgskole. Når vi snakker sammen er det ingen tvil – Christian trives best på sin folkehøgskole. Jeg trenger ikke å snakke lenge med han før det er klart at hans store pasjon er å sette Kierkegaards tekster ut i virkeligheten sammen med sine elever.

Christian lar elevene speile sine liv i de tekster han har analysert som forsker og beskriver hvordan de finner seg selv i dem. En kommentar som gir et fint bilde av hans pedagogiske arbeid er: «Det er rart å sitte

med en bok som er hundre femti år gammel og ha en følelse av at boken kjenner meg.» Vårt intervju ble til en times intens samtale om forskning, folkehøgskoleelever, teologi, mental helse og ikke minst Kirkegaard. Hele tiden veksler vi mellom filosofiske og psykologiske begreper og analysen av hvordan disse kan fungere sammen med våre elever på folkehøgskolen. Jeg har valgt ut fire hovedtemaer fra vår samtale – de to siste er nesten helt direkte sitat fra Christian.

Motpol og samtalepartner

På spørsmålet hvorfor det ble Kierkegaard som fanget Christians interesse tar han opp et par tema som siden følger oss gjennom vår samtale. For det første mener han at Kierkegaard utgjør en viktig motpol til sentrale trender i vår tids samfunn. Han beskriver den forandring som er skjedd siden hans bestemor levde. Hun vokste opp med klare normer for hva som var rett og feil, og det var tydelig hvis de ble brutt. Det er helt forskjellig for de elevene som han møter på Silkeborg. De er vokst opp uten klare normer, men isteden i et samfunn hvor de møter krav. Et krav skaper målsettinger som er umulige å måle og derfor å fylle. Du bør være lykkelig, du må bli vellykket, du skal realisere deg selv.

Som motpol er Kierkegaard opptatt av det negative, av baksiden til lykken, til friheten, til kjærligheten. Christian er opptatt av at vår tid setter diagnoser på angst og på sorg. Kierkegaard står som motpol i det han beskriver disse som en naturlig del av menneskelivet. Hvis du lever et liv der du tar ansvar, vil du oppleve angst. Hvis du elsker, vil du oppleve sorg.

For det andre mener Christian at Kierkegaard er en god samtalepartner. Kierkegaard er lik Sokrates, sier han, han stiller oss spørsmål, setter spørsmålsteget ved våre ønsker og våre valg. Han gir aldri enkle svar men utfordrer oss til å tenke selv. Hva er egentlig lykke og frihet? Om vi ønsker frihet så innebærer det at vi må ta valg. Innebærer ikke denne koblingen mellom frihet og valg at smerten, angsten og sorgen en ufrakomme-

lig del av et sant menneskeliv? Er da vårt ønske virkelig å leve et liv fritt fra angst?

Friheten – en begrensning og et ansvar

Når Christian snakker om hvordan disse begrepene fungerer på folkehøgskolen blir frihet og ansvar sentrale. Det blir viktig, mener han, å se at Kirkegaard ikke forfekter at individet har 100% frihet. Å argumentere for en slik frihet blir bare oppspinn. Vi eier alle vår historie, og arven vi har innebærer begrensninger. Samtidig tar Kierkegaard et kraftig oppgjør med arvesynd i form av predestinasjon. Menneskelivet er hverken 100% fritt eller forutbestemt og predestinert.

Når Christian beskriver sin rolle som eksistenslærer, så blir denne spenningen viktig. Det å la elevene oppdage ansvar for egne valg, samtidig som de får se sine begrensninger. Hans mål er å sammen med elevene kjempe med Kierkegaards tekster gjennom å speile disse i vår tids fortellinger og filmer.

Teolog på en folkehøgskole

Christian begynte sin utdanning på et teologisk fakultet, og jeg spør ham hvor han er i dag. Ser du fortsatt på deg selv som teolog? Her siterer jeg Christian direkte:

«Ja det gjør jeg. Jeg hadde noen år der jeg hadde behov for å ta avstand ... Men nå er jeg faktisk på vei tilbake. Jeg synes det blir 'sjovere og sjovere' å undervise mer eksplisitt i teologi ... Jeg mener at det er mye å hente i kristendommen, især dens forståelse for eksempelvis hva skam er. Kristendommen har tusenårs tradisjon av å tale om synd og skam ...»

Han fortsetter og det er lett å høre hans engasjement: «Jeg opplever at de unge synes at det er interessant at det er en som står et sted. At de får møte en som er kristen uten at han er moraliserende, fordømmende og misjonerende.» Han funderer over dette og legger til: «Kanskje blir det slik fordi dagens unge selv er oppdratt med at alt er relativt, alt er en sosial konstruksjon.

Så når de opplever at det er noen som faktisk står et bestemt sted og sier «det her mener jeg». Jeg tror elevene opplever at det er befriende.»

Kierkegaard og tro

Christian mener at en av styrkene til Kierkegaard er at det går ikke å alltid være enig med han. Slik beskriver hans Kierkegaards forfatterskap: «Han spiller veldig vidt – han kan gi uttrykk for den mest radikale kristendom jeg overhode har lest, og samtidig har han noen radikale oppgjør med den samme kristendommen.

Det gjør Kierkegaard til en god forfatter å diskutere med sammen med elevene. Fordi de kan som regel kjenne seg igjen i noen av tekstene. Vi kan si «det er sånn jeg har det». Christian fortsetter: «Samtidig er det noe av det han skriver som jeg synes det nesten er ubehagelig – noe jeg overhodet ikke kan stå for. Man kan ikke være enig i alt det Kierkegaard sagt, og igjen – det gjør han til en god samtalepartner.»

Å bakse med melankoli

Jeg spør om han tenker at Kierkegaard var så psykisk ustabil at han ville fått en diagnose i dagens samfunn. Christian svarer med å beskrive hvordan Kierkegaard bakser voldsomt med melankoli og det vi i dag ville kalle depresjoner. Det er noe som preger hele hans liv og alle hans skrifter.

Men så velger Kierkegaard også en metode – det at han alltid beskriver et fenomen negativt. Hans fokus er hva noe ikke er. Det betyr at når han beskriver eksempelvis kjærligheten så er det utfra hva den ikke er, utfra dens negative sider. Christian sier det slik: «Kierkegaard pakker ikke det negative vekk, men gir det plass. Han tar det negative fram. I vår tid der vi skal tenke positivt blir han en motpol. Kierkegaard er motsatsen av en positiv psykolog – han er en negativ psykolog. For oss i dag blir det noe forløsende i hans tilnærming.»

Vi snakker om hvordan en slik holdning kan bli en styrke i dag. Jeg spør om det er slik at vi kan oppleve et ekko inne i oss selv av Kierkegaards livskamp? Her blir Christian ivrig. Han liker bruken av ordet ekko. Kierkegaard er eminent, forteller han, til å gi en følelse av å bli forstått. Han forteller om en elev som sa «Det kan være svært å forstå Kierkegaard, men Kierkegaard forstår meg».

Vekten av å bli forstått – å speiles – det å finne et ekko inne i meg er nok det som jeg vil huske best fra min samtale med Christian. Men det er også mange andre deler av det Christian står for som jeg kom vil ta med meg videre. Det er mye å hente av innspill og korrektur i Christian sin tolkning av Kierkegaard. Og masse inspirasjon å hente fra hans undervisning som eksistenslærer. Christian Hjortkjær er en tenker og forfatter jeg tror vi vil høre mer fra.

Julia Kristeva har skrevet en bok om depresjon som hun ga tittelen «SVART SOL».

Synnøve Sakura Heggem

Noen fakta om CHRISTIAN HJORTKJÆR

- Ble født i 1980.
- Folkehøgskoleelev på Brandbjerg Højskole i 2001.
- Begynte sine studier i teologi i 2002.
- Har tatt kandidateksamen i teologi ved Københavns universitet.
- Fikk plass som doktorand ved Søren Kierkegaard Forskningscenteret.
- Doktorerte i 2016 med avhandlingen «Utilstrækkeligt enestående – En kierkegaards diagnose af diagnosesamfundet» (se link).
- Arbeider siden 2016 som eksistenslærer ved Silkeborg Højskole.
- Kommer i disse dager ut med boken «Utilstrækkelig – Hvorfor den nye moral gjør de unge psykisk syge» på Klim forlag.
- Du kan laste ned hans avhandling gratis ved å gå inn på <https://teol.ku.dk> og søke på «Hjortkjær phd» eller på linken: [https://teol.ku.dk/skc/publikationer/publikationsliste2/?-pure=da%2Fpublications%2Futilstrækkeligt-enestaaende\(793f0fc0-e9f7-4555-bf03-0427a85d3dc0\).html](https://teol.ku.dk/skc/publikationer/publikationsliste2/?-pure=da%2Fpublications%2Futilstrækkeligt-enestaaende(793f0fc0-e9f7-4555-bf03-0427a85d3dc0).html)

Anbefaling

SYNNØVE SAKURA HEGGEM

ANBEFALING Else Marie Wiberg Pedersens
Grundtvig som humanist og feminist

Else Marie Wiberg Pedersen og jeg møttes første gang da vi representerte hvert vårt land i ES-WTR (European Society for Women in Theological Research). Jeg hadde gleden over å ha Wiberg Pedersen som annen opponent på mitt forsvar av doktoravhandlingen om kjærlighet i Grundtvigs salmer. En periode var vi også kolleger ved Aarhus Universitet. Wiberg Pedersen er medlem av redaksjonsgruppen for tidsskriftet Dialog, og derfor av og til gjesteredaktør, som for eksempel på temanummer om kjærlighet og om nåde, og her på temanummer om skandinavisk skapelsesteologi. I juninummeret 2021 er det flere tekster av stor interesse for Grundtvig-forskningen.

Wiberg Pedersen har vært hovedforfatter på introduksjonsartikkelen «Nordic Light and Nordic Noir. Scandinavian Creation Theology beyond Binaries» og bidrar selv med artikkelen »Creation and Anthropology: N.F.S.Grundtvig as humanist and feminist.» Den blir presentert slik:

This article focuses on Scandinavian creation theology by way of the anthropology of the Happy Dane, the theologian, author, hymn writer, poet, and pastor Nicolai Frederik Severin Grundtvig (1783–1872). After having given two examples of Grundtvig's and Grundtvigians' encounter with USA in the past, it is demonstrated how the Lutheran Grundtvig, based on his positive and organic creation theology, fought ideas of creational hierarchies, whether slavery or subjection of women. Grundtvig logically and naturally connected his creation theology to a humanist anthropology of which not the devil but God was Creator and sole subject. As in Galatians 3:28, this encompassed a feminist view as he acknowledged

Juninummeret av tidsskriftet DIALOG har tittelen «Scandinavian Creation Theology».

Else Marie Wiberg Pedersen

two equal sexes and genders: all humans are equal regardless of color of the skin, sex, or belief and hence should have human rights equally.

[Litt forkortet oversettelse: Med Grundtvigs antropologi som fokus, kaster artikkelen lys over skandinavisk skapelsesteologi. Etter å ha gitt eksempler på Grundtvigs og grundtvigianernes møte med USA i fortiden, viser artikkelen hvordan den lutherske Grundtvig - basert på hans positive og organiske skapelsesteologi - bekjemper ideer om skapte hierarkier, enten det er slaveri eller kvinneundertrykkelse. I Grundtvigs tilværelsesforståelse er antropologien basert på Gud som suverent subjekt. Som i Galaterne 3:28, fører det til hans syn: at alle mennesker har likeverd uavhengig av hudfarge, kjønn og religion. Det fordrer i sin tur likeverdige menneskerettigheter.]

Andre artikler i dette nummeret av Dialog, er for eksempel Jone Salomonsens «Grundtvig and the Old Testament of the Nordic People», Sigurd Ohrem, «The Light from the North – Voyaging towards the East. Grundtvig and the Folk High School Movement from Scandinavia to USA» og Torbjørn Brox Webber, «Creations and Relations – A Sami Perspective on Scandinavian Creation Theology»

Alt som har feste og hjem under solen
er med i det store mysteriepill.

Einar Skjæråsen

Høgt i sky på verdens møne
strever tusen engler små
Med å dra den blanke sola
over himlen i en tråd

Først på dagen må dom streve
Opp og opp mot himlens kne
Men om eftan kan dom aka
Like dit hvor sol går ned.

Vidar Sandbeck

Kjære Moder vår du skapte alt
Men hvorfor er jeg her?
Jo, fordi at du skal finne ut
Hvem du og jeg og alle er ...

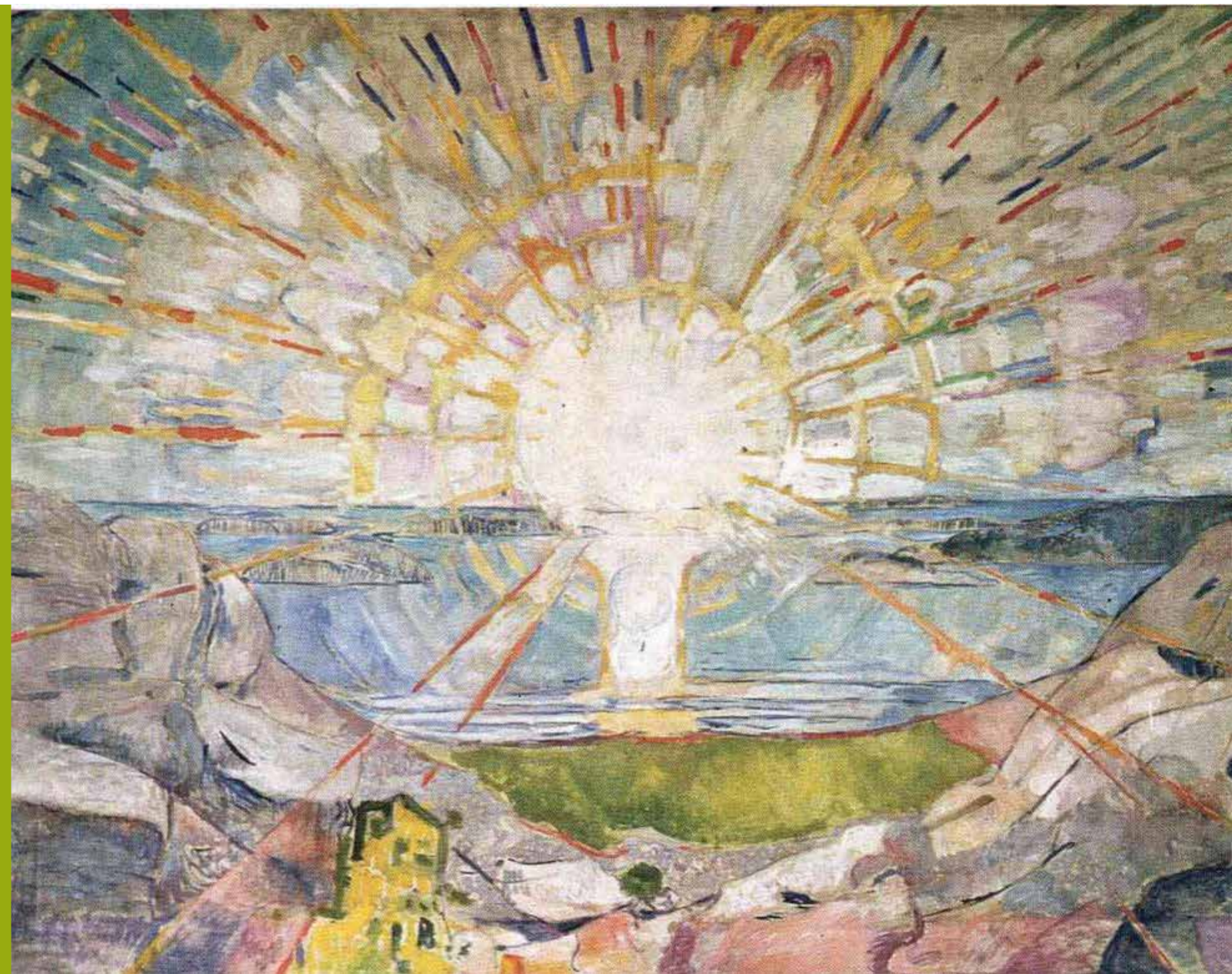
Geirr Lystrup

Mennesket er ingen apekatt,
bestemt til først at efterabe de andre Dyr,
og siden sig selv til Verdens Ende,
men han er en makeløs, underfull Skabning,
i hvem guddommelige Kræfter skal kundgjøre,
udvikle og klare sig gjennom tusinde Slægter,
som et guddommelig Experiment,
der viser, hvordan Aand og Støv
kan gjennomtrænge hinanden
og forklares i en felles guddommelig
Bevidsthet.

Grundtvig, Nordens Mytologi

Må din vei komme deg i møte,
vinden alltid være bak din rygg,
solens lys leke på ditt kinn,
regnet falle vennlig mot din jord.
Og må Guds gode hånd
verne om deg til vi møtes igjen.

Keltisk velsignelse

Bli medlem av Det norske Grundtvigselskap!

Send ditt navn og adresse til Borgny Underdal Borgersen på epost borgny@folkehogskole.no.
Eller betal 200 kroner direkte inn på konto 1609.08.82442, merket med ditt navn og adresse.

Hva er sol og frihet i pandemiens tid?

